

HET MODERNE SNELVUREND VELDGESCHUT.

DOOR

C. J. M. COLLETTE,

Kapitein der Artillerie.

(*Vervolg van N°. 8, bladz. 498.*)

(*Met de figuren 1—4 op Plaat VIII.*)

d. Systeem-MAXIM-NORDENFELT (1).

De »MAXIM-NORDENFELT Guns and Ammunition Company, Limited,» te Londen, heeft verschillende systemen geconstrueerd en beproefd, die het thans nog gebruikelijke veldgeschut zouden kunnen vervangen.

Theoretische berekeningen en practische uitkomsten hebben ten slotte ook deze firma doen besluiten tot een kaliber van 7,5 cM. voor het veldkanon der toekomst, en wel, een zwaar en een licht type.

Alvorens eene nadere beschrijving van dit materieel te geven, willen wij beknopt de voorwaarden vermelden, waaraan de constructeur heeft getracht te voldoen; wij nemen ons voor later enkele dezer punten uit te werken.

Bedoelde voorwaarden dan, laten zich als volgt samenvatten:

- 1°. Gebruik van eenheidspatronen.
- 2°. Toepassing van de schroefsluiting. Het sluitmechanisme moet eenvoudig zijn ingericht; uit stevige onderdeelen bestaan; eene snelle, gemakkelijke bediening toelaten en met volkomen zekerheid de ledige huls uitwerpen.
- 3°. Het sluitstuk moet zonder gereedschappen uit elkaar en weder ineen-gezet kunnen worden; percuteur en slagveer moet men onmiddellijk kunnen vervangen.
- 4°. Indien een patroon weigert, moet de slagveer opnieuw gespannen kunnen worden, zonder het sluitstuk te openen.
- 5°. Het sluitmechanisme moet volkomen beveiligd zijn tegen het indringen van stof en vuil.

(1) Ontleend aan *La nouvelle artillerie de campagne à tir rapide de 7,5 cM. de la compagnie MAXIM-NORDENFELT, Londres. Considérations pratiques par S. V. DARDIER, Directeur technique,* en voorts aan schriftelijke inlichtingen door de firma verstrekt.

6°. De affuit, voorzien van hydraulische of andere remmen, moet den terugstoot van den vuurmond zooveel noodig opnemen (1).

7°. De affuit moet eene geringe vuurhoogte bezitten.

8°. Voor het geven van de hoogte- en de zijdelingsche richting moeten doelmatige constructiën aanwezig zijn.

9°. De raden moeten op eenvoudige wijze automatisch geremd kunnen worden.

10°. De richter dient eene zitplaats te hebben op de affuit, ten einde gedurende het vuur het doel onafgebroken te kunnen volgen en den geladen vuurmond op het juiste oogenblik te kunnen aftrekken.

11°. Een licht stalen schild moet den richter beschermen tegen kogels en scherven.

12°. Het totale gewicht van het volledig uitgeruste zware stuk mag niet veel meer bedragen dan ongeveer 1900 KG., overeenkomende met een treklast van circa 320 KG. per paard.

13°. Het totale gewicht van het volledig uitgeruste lichte stuk mag niet veel meer bedragen dan ongeveer 1500 KG., overeenkomende met een treklast van circa 250 KG. per paard.

14°. Het lichte type, bestemd voor de rijdende artillerie, moet toelaten de voorwagens der stukken met de caissonachterwagens te verwisselen, met behoud van hetzelfde gewicht.

15°. De munitie moet zoodanig verpakt zijn, dat van geene beschadigingen gedurende den marsch sprake kan wezen.

16°. De munitie moet bestaan uit gewone of ringgranaten, granaatkartetsen met springlading in den bodem en enkele kartetsen.

Wij zullen ons aanvankelijk meer in het bijzonder tot het *zware type* bepalen.

De eigenlijke *vuurmond* is vervaardigd van gehard staal en bestaat uit eene kernbuis, waaromheen een mantel is gelegd, die het sluitstuk opneemt. Een breede ring, geplaatst vóór dezen mantel, en eene bandvormige verhooging van de kernbuis vereenigen een en ander tot een hecht geheel.

Daar de vuurmond in eene mof komt te liggen, die deel uitmaakt van de affuit, mist hij de gebruikelijke tappen. Vóór de ligplaats van het sluitstuk is aan weerszijden van den mantel een oor aangebracht, dat respectievelijk dient tot het opnemen van de zuigerstangen van de rechter en van de linker hydraulische rem. Voorts treft men aan de rechterzijde van de kulas nog aan: ooren *C* (fig. 1 en 2) voor den scharnierbout van het draagstuk der sluitschroef en ooren *T* voor den patroontrekker (2).

(1) Wij deelden reeds in de „Inleiding” mede — *De Militaire Spectator* 1896, N°. 4, bladz. 257 — dat de firma MAXIM-NORDENFELT van het beginsel uitgaat, dat een terugloop van 0,15 à 0,20 M. veilig kan worden toegelaten, mits de vuurmond in zijn vorigen stand terugkeert. Men beschouwt het geheel opheffen van den terugloop als de oorzaak van tal van nadelen, die samenwerken tot eene waardevermindering van het snelvurend veldkanon.

(2) Voor afmetingen en gewichten verwijzen wij naar achterstaande tabel.

De ziel telt 30 rechtlijnige trekken met eene helling van 6° . De breedte van deze trekken neemt naar voren geleidelijk af van 5,8 mM. tot 4,9 mM., om zooveel mogelijk gasontsnapping, tengevolge van afslijting der op de banden van het projectiel gevormde nokken, te voorkomen. De wigvormige gedaante der trekken brengt mede, dat de breedte der velden in de laadruimte 2 mM. en nabij de monding 2,9 mM. bedraagt. De trekken zijn voorts 0,58 mM. diep.

Het *sluitmechanisme* (fig. 1, 2, 3 en 4) laat toe den vuurmond door ééne enkele beweging van den hefboom te openen.

Zooals wij reeds opmerkten, wordt gebruik gemaakt van de schroefsluiting. Het eigenlijke sluitstuk *D* is verdeeld in vier sectoren van 90° , die afwisselend glad en van een schroefdraad voorzien zijn. Eenige doorlopende schroefdraden verbinden het sluitstuk onafgebroken met het draagstuk *A*, dat als gewoonlijk draaibaar is om een scharnierbout *B*, ten einde den vuurmond te kunnen openen.

Oogenschijnlijk bezit het sluitstuk eene conische gedaante, doch inderdaad is het samengesteld uit eene reeks van ten deele met schroefdraad voorziene cilindfers, welker middellijnen in de richting van de monding toenemen. Dit laatste verdient onze bijzondere aandacht, omdat bij de tegenwoordige conische of ogievormige sluitstukken, juist omgekeerd, de kleinste middellijn naar voren gekeerd is; wij zullen later de redenen leeren kennen, die den constructeur tot eene zoodanige inrichting gebracht hebben.

Het sluitmechanisme wordt bewogen door middel van den horizontalen hefboom *F*, voorzien van eene verticale kruk en draaibaar om den bout *G*, welke laatste aan boven- en ondereinde omvat wordt door ooren *H*, die één geheel vormen met het draagstuk.

Het andere uiteinde van den hefboom draagt een conisch tandrad *I*, dat, door eene uitsnijding van het draagstuk heen, grijpt in een getand segment *K* van het sluitstuk. Deze inrichting maakt het blijkbaar mogelijk het sluitstuk eene wenteling om zijne as te doen volbrengen, waardoor de schroef vrij in de kulas komt te liggen. Daar echter eene hoekbeweging van 90° het sluitstuk tevens over een afstand gelijk aan een vierde gedeelte van den spoed der schroefdraden uit zijne ligplaats moet doen uittreden, zijn de tanden van het rad *I* excentrisch ten opzichte van de draaias aangebracht, zoodat zij meer en meer wijken naarmate het sluitstuk, al wentelende, zich achterwaarts beweegt.

Indien de hefboom een hoek van ongeveer 90° heeft doorloopen, stoot eene hak *L* van het rondsel *I* tegen het lichaam der sluitschroef, waardoor het verdere doordraaien belet wordt. Van dit oogenblik af nu zal, door den hefboom in denzelfden zin te blijven omzetten, het samenstel van sluitschroef en draagstuk om den bout *B* scharnieren, totdat de vuurmond volkomen geopend is. Door eene tegengestelde beweging van den hefboom wordt klaarblijkelijk het sluitstuk weder ingebracht.

De percuteur *M* is centraal in het sluitstuk opgenomen. De spiraalvormige slagveer ligt binnen den percuteur; zij steunt met haar vooreinde tegen de massieve slagpin en met haar achtereinde tegen de mof *N*, die door den bout *G* tusschen de beide bovengenoemde ooren *H* van het draagstuk wordt vastgehouden.

De slagveer wordt tijdens het opendraaien van het sluitstuk gespannen. Daartoe loopen de nokken *P*, die op het achterste gedeelte van den percuteur zijn aangebracht, tegen de schroefvlakken *O* van het sluitstuk op, terwijl de stang *Q* den percuteur belet in de draaiende beweging te deelen.

Genoemde stang *Q* eindigt buiten het draagstuk in een haak, met behulp waarvan, zoo noodig, de percuteur gewapend kan worden, zonder dat het noodig is het sluitstuk te openen.

Door den bout *G* uit te stooten, kan de mof *N* verwijderd en de percuteur of wel de slagveer door een andere vervangen worden.

De patroontrekker *R* kan om de as *S* tusschen de beide ooren *T* van de kulas draaien; hij draagt eene vork, waarvan de beide tanden *U* vóór den rand der patroonhuls grijpen. Aan het andere uiteinde van den patroontrekker treffen wij eene eigenaardig gevormde nok *V* aan, waartegen het draagstuk stoot, voordat de vuurmond geheel geopend is. Dientengevolge wordt de vork van den patroontrekker aanvankelijk geleidelijk, later echter met kracht achteruit gedrukt, waardoor de ledige huls eerst vrij gemaakt en vervolgens snel uitgeworpen wordt.

De aftrekinrichting is als volgt samengesteld. In het draagstuk is een hefboom *IJ* opgenomen, die om eene horizontale as kan draaien en, van achteren gezien, aan het rechteruiteinde twee armen draagt. De onderste van deze armen is voorzien van eene nok *X*, die met behulp van eene platte veer 3, welke links van het draaipunt op den hefboom *Y* werkt, in eene uitsnijding *Z* van den percuteur gedrukt wordt zoodra deze zoover mogelijk achteruit geloopt en dus gewapend is. Het linkeruiteinde van den hefboom is zoodanig gebogen, dat dit gedeelte tegen den vleugel 2 van den trekker komt te liggen, die zijne ligplaats vindt in de kulas en voorts van een oog voorzien is ter bevestiging van het aftrektouw. Het valt gemakkelijk in te zien, dat door een ruk aan het aftrektouw de nok *X* uitgelicht en dus de percuteur vrij gemaakt wordt, zoodat deze, gehoor gevende aan den druk van de slagveer, vooruit snelt en de lading ontsteekt.

De bovenste der beide genoemde armen van den hefboom *Y* vormt eene veiligheidsinrichting. Ook deze arm draagt aan het uiteinde eene nok 4, die gedurende het losdraaien van het sluitstuk in eene hierin aangebrachte sponning 5 glijdt. Zoodra echter de percuteur gewapend en dientengevolge de nok *X* in hare ligplaats is gesprongen, verplaatst zich de nok 4 naar eene iets hooger gelegene sponning 6. Wanneer ten slotte de vuurmond volkomen gesloten is, bevindt deze nok zich tegenover eene dwarssleuf, die de beide sponningen met elkander in verbinding brengt; eerst dan is het mogelijk de

nok *X* zoover naar beneden te bewegen, dat de percuteur vrij komt. Het schot kan bijgevolg nimmer vallen, voordat de vuurmond geheel gesloten is.

Het is een vereischte, dat het sluitstuk, eenmaal los geschroefd, een stabielen stand op het draagstuk inneemt. Om dit te bereiken springt eene veerende nok 7 uit hare ligplaats in het draagstuk in een gat van het sluitstuk, zoodra dit 90° is omgedraaid. Indien deze nok vervolgens, bij het weder inbrengen van het sluitstuk, stoot tegen het achtervlak van den vuurmond, wordt zij naar binnen gedrukt, waardoor de tijdelijke verbinding met het draagstuk wordt opgeheven.

Ten einde aan den hefboom van het sluitstuk een onbeweeglijken stand te geven, is hierin een andere, gebroken hefboom opgenomen, welks verticale arm 8 zijne ligplaats heeft in de kruk. Eene platte veer 9 drukt dezen arm naar buiten. Daardoor verplaatst zich een tand 10, aangebracht onder het rechteruiteinde van den horizontalen arm, naar boven en vat in eene uitfreezing van het onderste oor *H* van het draagstuk. Wanneer echter de sluitstukbediende de kruk omvat, ten einde den vuurmond te openen, wordt de verticale hefboomsarm naar binnen gedrukt en beweegt bedoelde tand zich dientengevolge benedenwaarts, waardoor de hefboom van het sluitstuk weder vrij gemaakt wordt.

Desverkiezende kan het sluitmechanisme nog voorzien worden van eene inrichting, die belet het stuk onmiddellijk te openen, indien een nabrander voorkomt. Deze inrichting is besloten in eene bus, die, onder het bereik van den richter, zijwaarts van de kulas is aangebracht. Zij bestaat uit een klein gewicht, door welks beweging een pal wordt uitgelicht, die den hefboom van het sluitstuk vasthoudt. Dit gewicht kan zich alleen verplaatsen in de richting van den terugloop en wordt na het afgaan van het schot door den vuurmond medegenomen. De schok heeft tengevolge, dat het gewicht zijne beweging voortzet, wanneer het kanon weder in batterij loopt, aldus gehoor gevende aan de traagheidswetten; op dit oogenblik wordt genoemde pal uitgelicht en kan dus het sluitstuk geopend worden. Zoodra de vuurmond weder gesloten is, keert het gewicht vanzelf in zijn eersten stand terug.

Omtrent de *affuit* valt het navolgende op te merken.

De mof, waarin de vuurmond heen en weer kan schuiven, is met de beide hydraulische remcylinders uit één stuk staal gegoten. De reminrichting is van de bekende constructie; elke zuigerstang namelijk drukt bij den terugloop eene krachtige spiraalveer samen, die later den vuurmond weder in batterij brengt. Wij vermeldden reeds, dat deze stangen gedragen worden door ooren van den mantel.

De vuurmond loopt 30,5 cM. in de mof terug.

Het samenstel van vuurmond, mantel en remmen rust op eene halfcirkelvormige pivotplaat en omvat deze met twee klauwen, waarvan er één

beweegbaar is, ten einde de verschillende deelen uiteen te kunnen nemen. De draaispil, die vóór op de plaat is aangebracht, vormt het middelpunt van de cirkelvormige beweging voor de zijdelingsche richting, welke hoogstens $4\frac{1}{2}^{\circ}$ naar beide zijden kan bedragen.

Het ondergedeelte der pivotplaat is tot een cilindrischen koker gevormd, die eene horizontale as omvat, welke vast aan de beide zijwangen der affuit verbonden is; om deze as draait het systeem bij het geven van de elevatie.

Daar de middellijn der raden 1,44 M. bedraagt en de vuurhoogte ongeveer 92 cM. is, bevindt zich de zielas slechts 20 cM. boven de as der raden. Ten andere is zoodoende de hoek van terugloop ten opzichte van het terrein vrij scherp, namelijk 30° , hetgeen mede als een voordeel beschouwd moet worden.

Aan weerszijden draagt bovengenoemde koker een arm, waarmede hij uit één stuk gegoten is. Beide armen vereenigen zich naar achteren tot een getand segment, waarop een worm werkt, die zijn steunpunten vindt in een tweetal ooren van de vuurmondmof en bewogen wordt met behulp van het draaiwiel voor de zijdelingsche richting.

De kop der stelschroef voor de elevatie vat in het onderste gedeelte van het tandsegment, dat voorts in verticalen zin met de vuurmondmof verbonden is door middel van twee in elkander grijpende boogvormige klauwen. Een van deze klauwen, aangebracht aan den onderkant der mof, heeft hetzelfde middelpunt als de klauwen, die de pivotplaat omvatten. Dientengevolge is het mogelijk het geheele systeem om dit gemeenschappelijk middelpunt te doen draaien.

Daar, zooals uit het voorafgaande blijkt, het richtmechanisme deel uitmaakt van de affuit en van de mof, loopt het niet met den vuurmond mede terug. De maximum elevatie bedraagt 17° , de maximum declinatie 5° .

Ook de opzet en de vizierkorrel bevinden zich aan de mof; de richtlijn deelt dus al evenmin in den terugloop, waardoor het mogelijk is ook bij snelvuur op het doel gericht te blijven.

De richter kan van zijne zitplaats op de affuit met de rechterhand het draaiwiel voor de elevatie en met de linkerhand gelijktijdig dat voor de zijdelingsche richting hanteeren. Daarna kan hij met de eene of de andere hand aftrekken. Ook wordt het richten niet bemoeijlikt door de bediening van het sluitstuk, daar de richtmiddelen aan de linkerzijde van den vuurmond zijn aangebracht.

Op marsch wordt de zitplaats van den richter tusschen de zijwangen omgeslagen.

De staart der affuit draagt een ploeg benevens eene breede plaat om te beletten, dat zij te diep in den grond dringt en te hoog wordt opgelicht.

De as der raden is door middel van een aslijf verbonden met de zijwangen der affuit en zoodanig gebogen, dat onder de horizontale draaias van den

vuurmond voldoende ruimte overblijft tot het geven van de elevatie. Nabij de raden draagt de as voorts een excentrischen ring, waaraan de draagstang voor den remklos bevestigd is.

Gedurende den marsch worden de klossen ter zijde van de affuit opgehangen. Door de excentrische bevestiging werkt deze rem automatisch. Hoe meer de raden bij het terugloopen trachten te draaien, des te meer worden de klossen aangedrukt, terwijl het niettemin zeer gemakkelijk valt de rem bij het kiezen van eene andere opstelling buiten werking te stellen.

Tusschen de zijwangen bevindt zich nog een gereedschapskistje, dat o. a. ook een reserve-percuteur en eene reserve-slagveer bevat.

Door de moeren af te schroeven, waarmede de zuigerstangen met de ooren van den mantel verbonden zijn, kan men den vuurmond uit de mof schuiven en aldus afleggen. Het levert bijgevolg weinig bezwaar op een buiten gevecht gestelden vuurmond door een andere te vervangen; hetzelfde geldt ten opzichte van de affuit.

Eindelijk is de affuit nog voorzien van een stalen schild, dik 6 mM., dat volgens den Heer DARDIER zelfs op een afstand van 20 M. weerstand biedt aan de kogels van het tegenwoordige klein-kalibergeweer. Dit schild wordt zoodanig gedragen, dat het gemakkelijk afgenomen en geplaatst kan worden; ten einde het gewicht van het stuk niet noodeloos te verhoogen, worden op marsch de zes schilden eener batterij op een der caissons medegevoerd.

De *munitie* voor MAXIM-NORDENFELT's snelvurend veldgeschut bestond aanvankelijk in hoofdzaak uit eene granaatkartets met dubbelwerkende mechanische buis, terwijl daarnaast ook de kartets behouden was. Deze projectielen waren vast verbonden met de kardoeshuls en in gedaante en inrichting overeenkomende met de algemeen gebruikelijke. Sedert korten tijd echter is deze munitie geheel gewijzigd, zooals ons door de firma werd medegedeeld. Vooral snog wenscht men geene bijzonderheden hieromtrent te publiceeren, daar de proeven — ook met verschillende mechanische buizen — nog niet geheel zijn afgeloopen, ofschoon reeds uitstekende uitkomsten verkregen werden. Wij zijn alleen gemachtigd mede te deelen, dat de nieuwe munitie zal bestaan uit gewone of ringgranaten, granaatkartetsen met springlading in den bodem en eene mechanische tijdbuis, en kartetsen.

Voor zooverre tot heden, zooals ook in DARDIER's brochure, omtrent een en ander bijzonderheden vermeld werden, moeten deze dus als niet meer geldig beschouwd worden.

De *munitievoorwage*n komt in hoofdzaak met de gebruikelijke constructiën overeen; alleen de inwendige inrichting verschilt eenigszins.

De kist, vervaardigd van staalplaat, is veerend op de as bevestigd.

Elke patroon heeft hare afzonderlijke ligplaats; niettemin kan de kist een 36tal projectielen bevatten. De kist is aan de achterzijde open, doch een viertal scharnierbare kleppen beletten, dat de projectielen uitvallen.

Lederen tassen geven gelegenheid desverkiezende 4 of 6 patronen gelijktijdig aan te voeren.

Wat de *caisson* betreft, behoeven wij alleen de aandacht te vestigen op de onderlinge verwisselbaarheid van den achterwagen met den munitievoorwagen, zoowel wat de inrichting als wat het gewicht betreft. De firma MAXIM-NORDENFELT beschouwt dit als een noodzakelijke eisch, ook al zou daardoor het aantal caissons per batterij moeten toenemen; dit nadeel, meent men, weegt niet op tegen het voordeel van grootere mobiliteit.

Het *lichte type* verschilt hoofdzakelijk in afmetingen en gewichten van het zware (1).

Op de affuit worden geene zitplaatsen aangetroffen.

De kardoeshulzen komen overeen met die voor den zwaren vuurmond. Hoewel men van eene lichtere huls gebruik zou kunnen maken, heeft men de voorkeur gegeven aan eene eenheidshuls.

Ofschoon het projectiel van het lichte kanon ook lichter is dan dat van het zware type, is het toch mogelijk uit beide vuurmonden met dezelfde munitie te schieten, indien de omstandigheden hiertoe mochten noodzaken; dit was althans tot dusverre het geval. Het zware projectiel zal echter het lichte stuk meer doen terugloopen. Daar voorts de richtassen bij beide stukken even lang zijn, zal het gebruik van eene andere dan de normale munitie eene geringe correctie van de opzethoogte vereischen.

Nevenstaande tabel leert nog eenige getallengegevens kennen (2).

Ten slotte rest ons nog de aandacht te vestigen op enkele beschouwingen, die den constructeur geleid hebben tot de in den aanvang van dit opstel opgenoemde voorwaarden en die dus den grondslag vormen van het beschreven materieel.

Aan de eigenaardige inrichting van het sluitstuk wordt het voordeel toegekend, dat in de eerste plaats de schroef — dank zij hare wigvormige gedaante — tengevolge van eene buitengewoon hooge gasspanning niet kan worden uitgeworpen, terwijl ten andere minder gevaar bestaat, dat de moerdrazen door het inbrengen van de lading beschadigd worden.

(1) Zie nevenstaande tabel.

(2) Deze gegevens werden ons welwillend door de firma MAXIM-NORDENFELT verstrekt onder dagteekening van 19 en 25 Augustus jl. Zij wijken ten deele af van die, welke voorkomen in de meermalen aangehaalde brochure van den »Directeur technique» DARDIER — niet verkrijgbaar in den handel — doordien het materieel enkele wijzigingen heeft ondergaan sedert deze studie in 1895 het licht zag. Ook de *Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens* gaven dergelijke cijfers, doch hieronder komen er meerdere voor, die te eenenmale onjuist zijn, ook met betrekking tot de oorspronkelijke constructiën. Zijn wij dus in de gelegenheid den lezer de meest nauwkeurige gegevens te verschaffen, ten andere ontbreken nog enkele, die niet definitief zijn vastgesteld, zooals o. a. ten opzichte van de nieuwe munitie.

Onderwerp.	Zware	Lichte
	vuurmond.	
Kaliber..... mM.	75	75
Totale lengte van den vuurmond..... »	2241	1836
» » » » » in kalibers...	29,88	24,48
Lengte van de ziel met kamer..... mM.	2134	1727
Aantal trekken.....	30	30
Trekhelling.....	6°	6°
Gewicht van den vuurmond met sluitstuk... KG.	317	267
» » het sluitstuk..... »	16	16
Lengte van de richtas..... mM.	762	762
Kniehoogte..... »	923	845
Middellijn van de raden..... »	1440	1310
Spoorbreedte..... »	1540	1370
Grootste elevatie.....	17°	15°
» declinatie.....	5°	5°
Gewicht van de beide raden KG.	145	122
» » » affuit..... »	684	527
» » » gevulde granaatkartets met buis. »	6	5,3
» » » springlading der granaatkartets. »	0,085	0,07
Aantal kogeltjes der granaatkartets.....	180	170
Gewicht van de kartets..... KG.	6,804	5,3
Aantal kogeltjes der kartets.....	355	275
Gewicht van de huls..... KG.	0,76	0,76
» » » kruidlading (ballistiet)..... »	0,475	0,36
» » » volledige patroon..... »	7,24	6,43
Aanvangssnelheid..... M.	500	460
Gasdruk in de kamer..... Atm.	2150	1980
Gewicht van den ledigen voorwagen..... KG.	452	446
Aantal medegevoerde schoten.....	36	48
Gewicht van den gevulden voorwagen..... KG.	713	755
» » het aangespannen stuk..... »	1924 (1)	1540
Aantal paarden der bespanning.....	6	6
Treklust per paard..... KG.	327	258

Zeer terecht beschouwt de Heer DARDIER de affuit-constructie als het belangrijkste vraagstuk ten opzichte van een snelvurend *veldkanon*, dat daarom met de meeste zorg moet worden opgelost.

Merkten wij op, dat men het minder wenschelijk oordeelt den terugloop volledig op te heffen, toch heeft men door middel van hydraulische remmen, van remklossen voor de raden en van een staartploeg dien terugloop tot een zeer gering bedrag willen terugbrengen.

De constructeur acht voorts ten aanzien van de munitie slechts ééne oplossing mogelijk, namelijk, het gebruik van metalen kardoeshulzen, die vast met het projectiel zijn verbonden. Hij wederlegt dan ook de drie volgende bezwaren, die aan de eenheidspatroon worden toegeschreven, met name:

(1) Voor het zware type zijn hieronder begrepen 3 bedieningsmanschappen.

- 1°. De moeilijkheid haar in de munitiekisten voor beschadiging te vrijwaren.
- 2°. De gewichtsvermeerdering van de huls, tengevolge van de grootere lengte om het projectiel te kunnen omklemmen.
- 3°. Het verlies van de geheele patroon, indien het slaghoedje weigert.

Het transport levert geen enkel bezwaar op, mits de volgende twee voorwaarden vervuld zijn:

1°. Het projectiel moet behoorlijk in de huls worden vastgezet, dat wil zeggen, het governiste bodemeinde van het projectiel moet over een afstand van minstens 35 mM. met wrijving in de huls sluiten, terwijl deze laatste op meerdere plaatsen in eene groef nabij den projectielbodem vastgeklemd moet worden.

2°. De patronen moeten voorts horizontaal in de munitiekisten liggen, rustende op elastische banden, die over de geheele lengte ondersteunen en gedragen worden door stevige dwarsschotten. Aldus is dan ook het materieel van MAXIM-NORDENFELT ingericht.

De gewichtsvermeerdering door de grootere lengte van de huls is meer een schijnbaar dan wel een werkelijk nadeel. Immers het gewicht van eene messingen buis, lang 35 mM., met eene middellijn van 74,6 mM. en eene wanddikte van 0,76 mM., bedraagt ongeveer 52 gram. Er zal dus slechts een onbeduidend gewichtsverschil bestaan tusschen dit hulsje en de stop, die de lading in de losse kardoeshuls opsluit. Deze stop moet bovendien niet alleen van eene stevige grondstof gemaakt zijn, maar ook soliede en hermetisch in de huls bevestigd kunnen worden, willen zoowel de kruitvulling als het slaghoedje op afdoende wijze beschermd zijn.

Het transport moge met het oog op vervorming van de huls voor zekere sluitmechanismen bezwaren kunnen opleveren, voor de meerderheid der nieuwere systemen zou deze vervorming al van veel beteekenis moeten zijn om het onmogelijk te maken de patroon onmiddellijk en geheel in te brengen.

Inderdaad is het verlies van eene patroon door het weigeren van het slaghoedje een vrij ernstig bezwaar. In de werkelijkheid echter komt dit hoogst zelden voor; eene tweede of desnoods eene derde ontsteking toch doet in den regel het schot afgaan. Dit verlies kan bovendien buiten beschouwing blijven in vergelijking tot de verliezen door ontijdige springers veroorzaakt, tengevolge van eene gebrekkige werking van de buis. Eindelijk zij opgemerkt, dat nog steeds verbeteringen worden aangebracht in de patroonfabricage en de wijze van opleggen, zoodat absolute weigeraars meer en meer zullen verdwijnen.

Ten opzichte van het gewicht der huls meent de constructeur, dat twee uitgangspunten gekozen kunnen worden: men kan namelijk eene zware of wel eene lichte huls verlangen.

De zware huls vertegenwoordigt een aanzienlijk dood gewicht, doch kan daarentegen tal van malen gebruikt worden en is dus te verkiezen uit een economisch oogpunt. Dit laatste geldt ook voor de lichtere huls van eene

deugdelijke grondstof, maar dan wordt de prijs van aanschaffing al spoedig te hoog.

De lichte huls kan vervaardigd worden van een aluminium-alliage of ook van messing, dat juist voldoende dik is om in de behandeling en tijdens het vervoer niet te deuken, alsook om in den vuurmond niet te scheuren. Deze huls zal echter slechts één- of tweemaal gebruikt kunnen worden, hetgeen natuurlijk voor den oorlog op zichzelf beschouwd geen bezwaar oplevert, daar zij, evenals bij het geweervuur, in den regel achtergelaten zal moeten worden. Voorts zal men toch steeds uitrukken met ongebruikte hulzen en daarom moet ten slotte de voorkeur gegeven worden aan de lichte huls met dunnen bodem.

Niets belet er trouwens voor proeven en oefeningen nog afzonderlijke hulzen op na te houden.

Ziedaar de verklaring voor het geringe gewicht der kardoeshuls voor het kanon van 7,5 cM., zegge 760 gram.

Wat de projectielen aangaat, zoo valt het niet moeilijk deze voor het gebruik van vaste hulzen in te richten.

De firma MAXIM-NORDENFELT is van meening, dat de granaatkartets niet als eenig projectiel beschouwd mag worden, overtuigd, dat het gemis van granaten te velde meermalen gevoeld zou worden. De verspreide vechtwijze, als een gevolg van de verbeteringen in de wapentechniek — vooral door de invoering van automatische mitrailleurs, repeteergeweren en snelvuurgeschut — zal aan den spreidingskegel met kleinen tophoek niet zelden eene zeer matige uitwerking doen ten deel vallen. Eene volmaakte tijdbuis zou zelfs aan dit bezwaar niet kunnen tegemoet komen.

Tegen de granaatkartets met zware centrale springlading voert men aan, dat de spreiding van de kogeltjes te groot is. Dit nadeel bestaat echter alleen indien het projectiel voorzien is van eene onregelmatig werkende buis.

Deze beschouwingen nu gaven den constructeur aanleiding eene mechanische dubbelwerkende buis samen te stellen, die — althans oorspronkelijk — voor alle drachten spreidingen opleverde van slechts 10 à 15 M. Neemt men onder deze voorwaarden als eenig projectiel een „obus à balles” aan met groote centrale springlading, dan zouden hieraan onderstaande voordeelen zijn toe te kennen:

1°. Gemakkelijke vuurregeling op groote afstanden met behulp van de zware springwolk.

2°. De mogelijkheid den vijand te verdrijven uit schuilplaatsen, zooals hoeven, schuren, enz., en deze in brand te schieten, kortom dergelijke uitkomsten te bereiken als met de gewone granaat.

3°. Overeenkomstige uitwerking tegen infanterie en cavalerie in gesloten orde als met de gewone granaatkartets.

4°. Grootere trefkans dan met de gewone granaatkartets tegenover een verspreid front, tengevolge van de meer aanzienlijke zijdelingsche spreiding van de kogels.

- 5°. Gunstiger kansen om aan 's vijands materieel schade toe te brengen.
- 6°. Grooter aantal springstukken dan bij de gewone granaatkartets.
- 7°. Geringer dood gewicht door afwezigheid van de stalen bus.
- 8°. Het voordeel, dat de levende kracht der springstukken minder afhankelijk is van de eindsnelheid van het projectiel dan wel van de energie, medegedeeld door de zware springlading. Op grond hiervan wordt het ook mogelijk met de gebruikelijke aanvangssnelheid op grotere afstanden een schot van meer vermogen te geven.

Het schijnt echter, dat het thans in de bedoeling van de fabrikanten ligt, granaat en granaatkartets afzonderlijk mede te voeren en deze dus niet tot een eenheidsprojectiel te vereenigen.

Wij hebben gemeend de boven ontwikkelde zienswijzen onder de aandacht te moeten brengen. Ook al zou men zich hiermede niet geheel kunnen vereenigen, kan het toch voordeel opleveren te weten hoe een erkend vernuftig constructeur zijne eischen heeft geformuleerd en gemotiveerd. Op het artilleristisch proefveld zal zeer zeker ten slotte de beslissing moeten vallen; het hooge belang echter van eene uitstekende bewapening brengt mede, dat men, zoo eenigszins mogelijk, het onderzoek moet uitstrekken over een groot aantal systemen. Toch zal uit de talrijke stelsels van snelvurend veldgeschut wel eene keuze gedaan moeten worden, om de proeven niet al te kostbaar te doen zijn. En nu zijn wij van oordeel, dat eene dergelijke keuze vergemakkelijkt wordt door kennis te nemen van de tactische en technische overwegingen, die bij verschillende constructeurs op den voorgrond zijn getreden, terwijl bovendien wellicht nieuwe gezichtspunten geopend worden tot het scheppen van eene geheel andere combinatie, die nog zooveel te meer aan de verwachtingen voldoet.

De eerste proeven, met MAXIM-NORDENFELT's geschut genomen, schijnen tot geene teleurstellingen geleid te hebben. Inderdaad wisselde de terugloop van 10 tot 20 cM.; de affuit werd slechts weinig opgelicht; de richting onderging slechts geringe wijzigingen. Op een gunstig terrein bleek het zelfs onnoodig de richting te corrigeeren. De laatste proeven werden onlangs in Spanje genomen. De zware vuurmond bleek een zeer juist schot te geven, de vuursnelheid was aanzienlijk in verband met het groot aantal treffers. Men deed toch 10 schoten per minuut — feitelijk per 59 seconden — met granaatkartetsen op 1500 M.; van de 1800 mogelijke treffers verkreeg men er 1339, dit is een kans van 74%. Deze uitkomsten waren ten deele te danken aan de uitstekende munitie, maar ook aan den geringen terugloop, waardoor de richting na het schot nauwelijks gecorrigeerd behoefde te worden.

Verdere details kon de firma ons thans onmogelijk verstrekken, niet wetende of de Spaansche Regeering hiertegen soms bezwaren zou hebben, daar het eene vergelijkende proef gold met KRUPP-geschut.

(Wordt vervolgd.)

Eenige denkbeelden omtrent 's Lands Weerbaarheid
door J. H. MICHAËLIS, gep. *Generaal-Majoor.*
Utrecht, J. L. BEIJERS. 1896. Prijs f 0,40.

Zoolang aan onze legerorganisatie zoovele en zoo algemeen erkende fouten kleven, zal men met vreugde moeten begroeten elke poging, welke wordt aangewend, om door het verspreiden van meer licht en van gezonde denkbeelden omtrent 's Lands Weerbaarheid mede te werken tot het voorbereiden van die reorganisatie, welke, hoe lang zij ook reeds op zich moge doen wachten, ten slotte toch zal moeten komen, indien men het welzijn des lands althans niet langer aan het toeval wil prijsgeven. Uit den aard der zaak leiden vele wegen naar Rome — in casu het inrichten van Neêrlands weerkracht op dien voet, dat zij in overeenstemming is met de positie, welke ons land in de rij der Staten inneemt, en met de belangen, die bij de verdediging onzer onafhankelijkheid op het spel staan —, doch altijd onder dit voorbehoud, dat de krachten, welke voor de landsverdediging beschikbaar worden gesteld, door eene juiste organisatie, eene goede aanvoering en eene deugdelijke voorbereiding ook werkelijk in staat zullen zijn om de hun op te dragen taak te vervullen.

Deze eerste en voornaamste eisch is o. i. in de brochure, welke wij hier bespreken, niet in het oog gehouden. De zeer korte eerste oefeningstijd:

Infanterie- en genietroepen.	8	achtereenvolgende maanden,
Vestingartillerie.	6	» » ,
Bereden wapens	12	» » ,
Hospitaalsoldaten	3	» » ,

met twee herhalingsoefeningen van 30 dagen in het 3de en 7de jaar, doet ons reeds dadelijk, in verband met de voorgestelde dienstplichtigheid van 15 jaar, ernstig vreezen, dat die deugdelijke voorbereiding in S.' stelsel niet voldoende gewaarborgd is.

Ten aanzien van sommige der in deze brochure ontwikkelde denkbeelden, veroorloven wij ons hieronder enkele korte aantekeningen.

Dat wij over een leger moeten beschikken, voldoende geoefend om het met den vijand, ook in het open veld, op te nemen, erkent S. ten volle, doch knoopt daaraan op bladz. 12 de volgende beschouwing vast: »Daar Nederland echter wel nimmer op veroveringsoorlogen in Europa zal uitgaan, behoeft dat leger niet te zijn opgeleid noch te zijn ingericht tot het doen van verre tochten, maar wel tot het ook aanvallend optreden in tactischen

zin." Toegevend, dat hij, die zich geene omstandigheden denken kan, waarbij een Nederlandsch leger ook buiten de landpalen zal moeten optreden, de inrichting van dat leger, indien daaronder verstaan wordt de organisatie van den legertrein, veel eenvoudiger zal kunnen ontwerpen, dan degene, die evengenoemde eventualiteit wel aanneemt, begrijpen wij niet, wat die onderstelling met de *opleiding* van den troep uitstaande heeft. Op zulk eene wijze redeneerende, komt men weder tot het, reeds meermalen veroordeelde, typeeren van een bepaald soort soldaten, alleen geschikt voor Nederlandsche oorlogstoestanden, welk bijzonder type wij dan ook, hoezeer wij ook zochten, nog niet hebben kunnen ontdekken. Zoowel in het strategisch en tactisch offensief als in het strategisch en tactisch defensief, behoeft men goed geoefende strijders; de waarde, welke de soldaat als zoodanig moet hebben, om in deze verschillende toestanden met goeden uitslag op te treden, verschilt *niet*.

Met de strategische beschouwing, op bladz. 13 medegedeeld — namelijk dat, terwijl 75.000 man bij het meest bedreigde gedeelte der grenzen zijn opgesteld, de vijand bovendien eene landing zou beproeven of een aanval zou doen op de onvolmaakt bezette verdedigingsliniën, om op deze wijze het leger, dat ergens in Limburg of Noord-Brabant staat, uit zijne stelling te lokken naar het hart des lands, om daarna met zijne ('s vijands) hoofdmacht ongehinderd door onze zuidelijke provinciën te trekken —, kunnen wij ons niet geheel vereenigen. Mocht, terwijl wij onze neutraliteit trachten te handhaven, eene landing of een aanval op onze verdedigingsliniën worden beproefd, dan verwachten wij, dat niet alleen de hiervoren besproken 75.000 man, maar ook de geesten hunner leiders voldoende mobiel zullen zijn om te begrijpen, dat het tooneel veranderd is en het niet langer de handhaving der neutraliteit, maar de verdediging van 's lands onafhankelijkheid geldt, en dat dienovereenkomstig de noodige maatregelen getroffen moeten worden.

Dat S. gaarne de klip der plaatsvervangng zou willen ontzeilen, begrijpen wij volkomen. Of het daartoe voorgeslagen stelsel: het stellen van zeer hooge eischen en het opleggen van bijzondere verplichtingen aan den plaatsvervanger, tot het daarmede beoogde doel — het langzamerhand geheel ophouden van het kwaad (der plaatsvervangng) — zal leiden, is wellicht mogelijk, doch o. i. niet waarschijnlijk. Mocht het echter mogelijk blijken, dan zouden wij vreezen, dat, waar de Wet het recht tot plaatsvervangng geeft, wel zoolang op het stellen van lagere eischen aangedrongen zal worden, dat ten langen leste daaraan toch zou moeten worden toegegeven. Alleen dan, wanneer de plaatsvervangng op grond van militaire en sociale gronden openhartig veroordeeld wordt en de Wet haar diensvolgens niet meer toelaat, gelooven wij aan het duurzaam verdwijnen van den plaatsvervanger uit ons leger.

Of het voorts mogelijk zou wezen, bij behoud der plaatsvervangng, zelfs

onder de voorgestelde verzwarende omstandigheden, jaarlijks uit de militie te verkrijgen: 250 officieren, 300 onderofficieren en 600 korporaa's, achten wij aan gegronnen twijfel onderhevig, en dit te meer omdat S. zeer terecht hooge eischen aan het kader stelt.

Van de opkomst der militie met spoed, zooals deze door S. wordt aangegeven, zou men kunnen zeggen, dat zij aan de volmaaktheid grenst, indien het mogelijk ware haar aldus te doen geschieden. Zonder dat het ons wenschelijk voorkomt omtrent dit punt in bijzonderheden te treden, gelooven wij den S. echter te kunnen verzekeren, dat zijn stelsel in de practijk onuitvoerbaar zou blijken. Bovendien zouden wij ons nimmer kunnen vereenigen met het denkbeeld, om den milicien bij vertrek met groot verlorf zijne geheele uitrusting, met uitzondering van overjas en wapens, te doen medenemen. Wanneer men slechts even wil bedenken, onder welke omstandigheden de meerderheid onzer miliciens leeft, zal men gereedelijk toegeven, dat zij er allermint op ingericht zijn om hunne militaire uitrusting gedurende een veertiental jaren in behoorlijken staat te bewaren.

Zooals wij hiervoren reeds opmerkten, stelt S., tot onze groote voldoening, hooge eischen aan het kader — ook aan het reservekader —; om nu echter over eene voldoende hoeveelheid van dat kader te kunnen beschikken, wordt in overweging gegeven eene Wet te doen voteeren, welke bepaalt, dat — bij het dingen naar eene Rijks-, provinciale- of gemeentebetrekking — al wie aan zekere eischen ten aanzien van den militairen dienst voldaan heeft, mits tevens voldoende aan de eischen voor die betrekking gesteld, steeds zal gaan vóór dengene, die niet als militair gediend heeft. Of eene dergelijke Wet ooit in het *Staatsblad* zal verschijnen en of die bepaling, alleen, dan voldoende zou blijken te zijn om de gewenschte krachten naar het leger te doen vloeien, kan de toekomst alleen leeren, al koesteren wij daaromtrent grooten twijfel. Voorschands vermeenen wij echter, dat, bij een voorstel tot reorganisatie der levende strijdkrachten, degelijker en vooral dadelijk practisch uitvoerbare middelen moeten worden aangegeven, om in de groote behoefte aan goed kader te voorzien.

Wij geven gaarne toe, dat welke uitgave, het onderhoud van het leger betreffende, welke kan worden uitgespaard, (ook) moet worden uitgezuinigd", mits daarbij met de noodige voorzichtigheid te werk gegaan wordt, ten einde te voorkomen dat de zuinigheid de wijsheid bedriegt. Niets is gemakkelijker voor hem, die bezuinigen wil, dan de legerorganisatie voor zich te nemen en daaruit al die titularissen te schrappen van welker nut hij niet voldoende overtuigd is, maar men verlieze daarbij niet uit het oog, dat het gemis dier overtuiging nog volstrekt geene zekerheid voor de overtolligheid der bedoelde betrekkingen geeft.

Zoo wenscht S. de Inspecteurs van wapens en dienstvakken rechtstreeks onder den Minister werkzaam te stellen, zonder eenig tusschenbureel of persoon. Dit denkbeeld is niet nieuw; gelijk als bekend mag worden verondersteld, bestond die toestand te onzent van December 1877 tot April 1880. Neemt men nu echter in aanmerking, dat de considerans van het Kon. Besl., waarbij het Departement van Oorlog toen in den nu door S., gewenschten zin gereorganiseerd werd, o. a. vermeldde: »willende . . . tevens aan de Chefs der verschillende wapens en diensten een meer rechtstreekschen invloed op het beheer dier wapens en diensten verzekeren» en daarentegen het Kon. Besl., waarbij men tot den voormaligen toestand terugkeerde, overwoog »dat aan de Inspecteurs der onderscheidene wapens en de Chefs der onderscheidene dienstvakken van de Landmacht meer gelegenheid gegeven moet worden, om het gezag, waarmede zij bekleed zijn, uit te oefenen en met het leger in aanraking te komen», dan zal men wel willen erkennen, dat er krachtiger motieven moeten worden aangevoerd, dan die, waarvan S. zich bedient, om terugkeer tot dien, door de toenmaals opgedane ervaring veroordeelden, maatregel te wettigen.

Zoo wenscht S. ook de Stellingcommandanten te doen vervallen. Hij grondt zich hierbij op de omstandigheid, dat dit commando »hun niet is opgedragen, omdat zij hiertoe de aangewezen personen zijn, maar omgekeerd omdat zij, nu eenmaal Bevelhebber in die afdeeling, het commando der stelling, aan den post verbonden, tevens waarnemen». Dit is te eenenmale onjuist! De bevelvoering in de verschillende stellingen is geregeld, zonder eenig verband met de militaire afdeelingen. Daarentegen is bij het Kon. Besl. van 24 April 1885, N°. 19, waarbij de territoriale indeeling van het Rijk werd vastgesteld, in art. 2 bepaald: »Door Ons daartoe aan te wijzen opper- of hoofdofficieren worden *bij de betrekking, die zij reeds bekleeden*, (1) tevens belast met het bevel in de militaire afdeelingen».

Een tweede motief voor den door S. voorgestelden maatregel luidt: »Want staat de vijand voor de stelling, dan is het met het commando van den Stellingcommandant uit». Ook dit motief berust op een onjuisten grondslag! Het slotartikel van de voorloopige instructiën voor de Stellingcommandanten bepaalt ten duidelijkste, dat die autoriteiten in oorlogstijd het bevel voeren over al het personeel en materieel tot de verdediging en bewaking van de stelling aangewezen.

Wij meenen, dat wij ons hier tot het aanwijzen dezer onjuiste grondslagen mogen bepalen en op de zaak zelve niet verder behoeven in te gaan. Het nut van de instelling der Stellingcommandanten, zooals deze volgens de organisatie bestaat, thans nog te bepleiten, zou werkelijk uilen naar Athene dragen zijn. Dat het wenschelijk ware, de bezettings- en bewakingstroepen, welke aangewezen zijn om in eene stelling op te treden, reeds in vreedstijd onder de bevelen van den stellingcommandant te plaatsen, behoeft bijna geen betoog.

(1) Wij cursiveeren.

S.' denkbeeld om de officieren van den generalen staf en de intendanten in een korps samen te smelten, achten wij weinig aanbevelenswaardig. De eischen, aan beide categorieën van officieren te stellen, loopen te veel uiteen om eene dergelijke samensmelting wenschelijk te doen achten. Welk nut dit bovendien zou kunnen hebben, waar deze maatregel toch nimmer tot vermindering van personeel en dus niet tot de zoo gewenschte bezuiniging zou leiden, kunnen wij niet inzien.

De plaatselijke staf schijnt bij S. niet in goeden reuk te staan; dit is wellicht oorzaak, dat zijn oordeel ons niet geheel onbevooroordeeld toeschijnt. Dat in vele garnizoenen de functiën van Plaatselijke-Commandant door een troepenofficier — den Garnizoens-Commandant — kunnen worden waargenomen, bewijst nog volstrekt niet, dat in de grootere garnizoenen, waar de werkzaamheden, aan het plaatselijk bevel verbonden, meer omvattend zijn, die functiën mede door een troepenofficier zouden kunnen worden vervuld, zonder hem in de uitoefening zijner eigenlijke dienstbetrekking te belemmeren.

Hoe minder officieren men overigens voor nevendoeleinden aan den dienst bij den troep onttrekt, hoe meer wij zulks in het belang van het leger achten; weshalve wij ook met het voorstel, om de functiën van Plaatselijk-Adjutant als regel aan een troepenofficier op te dragen, niet kunnen instemmen.

De bezwaren, welke bij S. bestaan tegen de wijze, waarop de controle op de inwendige administratie der korpsen, in verband met de verschillende in het jaar 1895 uitgegeven bevelen, thans uitgeoefend wordt, hebben wij tot ons leedwezen niet kunnen begrijpen. De bestaande regeling zou o. i. alleen nog in dien zin aangevuld kunnen worden, dat ten einde intendance en militaire administratie geheel van elkander af te scheiden, ook aan dit laatste dienstavak een eigen hoofd gegeven werd.

Wij zouden bezwaarlijk kunnen medegaan met het denkbeeld om aan de Divisiecommandanten, behalve hun eigenlijken werkkring, nog die werkzaamheden op te dragen, welke tegenwoordig door de Stellingcommandanten, in hunne hoedanigheid van Bevelhebber, verricht worden, en dit te minder omdat volgens S.' voorstellen de Divisiecommandanten, in afwijking van den bestaanden toestand, belast zouden worden met het bevel over alle troepenafdeelingen, tot hunne divisie behorende, met uitzondering van de genietroepen. Dat en waarom wij dit voorstel volkomen toejuichen, zal na het voorafgaande niet nader aangegeven behoeven te worden. Al zouden wij met de wijze, waarop dat bevel volgens S.' denkbeelden uitgeoefend wordt, niet geheel kunnen instemmen, zoo achten wij dit eene nevenzaak. Als eens het groote beginsel gesteld is, zal de beste weg, om dat beginsel te verwezenlijken, ongetwijfeld spoedig gevonden worden. Waarom echter de genietroepen uitgesloten worden, is ons niet duidelijk.

De »andere wapens» (dan de infanterie) en de officieren, op bureelen werkzaam, kunnen er zich niet op beroemen bij S. in hooge gunst te staan;

vooral de laatsten, waarvan met behulp van overjas, parapluie, overschoenen, den tram en eene warme kachel een caricatuur ontworpen wordt, moeten het ten zeerste ontgelden. Wij achten dit in hooge mate onbillijk. Hoe wars men van elken vorm van bureaucratie moge zijn, zal elk ontwikkeld militair moeten erkennen, dat leiding door middel der bureelen hoog noodzakelijk, ja, onontbeerlijk is; dat zonder deze leiding in het leger geen spoor van eenheid in streven en uitvoering te ontwaren zou zijn en daardoor de hoogste belangen onverzorgd zouden blijven. Hij zal mede moeten erkennen, dat, naarmate bekwaamer mannen in die bureelen zetelen, de goede gang van zaken ook des te beter verzekerd zal zijn; dat van die mannen vaak veel meer arbeid geëischt wordt en geëischt moet worden, dan van den troepen-officier, en dat het billijk is hen daarvoor te beloonen, in den vorm van een altijd nog zeer matige toelage.

Door het uiten van zijne — o. i. niet wèl overwogen — denkbeelden ten aanzien van dit onderwerp, heeft S. naar onze meening geen goed werk gedaan. Op den oppervlakkigen beschouwer zullen de woorden, uitgesproken door een gepensionneerd opperofficier, allicht zooveel indruk maken, dat hij zich ontslagen acht van het onderzoek of de meening, in die woorden neergelegd, werkelijk den toets der critiek doorstaan kan, en hij ze eenvoudig als juist aanneemt. Geschiedt dit, dan zou S. door het uiten zijner denkbeelden aanleiding kunnen gegeven hebben, tot het verwekken van geringschatting ten aanzien van de leidende organen in het leger; iets, wat zeer stellig ten hoogste nadeelig voor den goeden geest in dat leger geacht kan worden en ons dan ook de wijze, waarop die denkbeelden geuit zijn, ten sterkste doet afkeuren.

S.' stelling: alle wapens en dienstvakken zijn even noodig, zij zijn dus even nuttig en dientengevolge evenveel waard, d. w. z., de bezoldiging van officieren (met uitzondering eener vergoeding voor bereden officieren) en minderen mag niet verschillend zijn, naarmate zij tot het eene of tot het andere wapen of dienstvak behooren, onderschrijven wij volstrekt niet. De vraag is, of het stellen van verschillende eischen bij vorming en opleiding aan onderscheidene categorieën van personen geen verschil in traktement of bezoldiging motiveert, en op die vraag blijft S. ons het antwoord schuldig. Dat er echter redenen gevonden kunnen worden om aan de minderen bij de verschillende wapens eene meer gelijkmatige bezoldiging toe te kennen, willen wij niet tegenspreken. Dit geldt vooral voor de militie, bij welke de indeeling bij een of ander wapen voor een groot deel van het toeval afhangt.

De ondervinding heeft S. geleerd: »dat de toelage aan bereden officieren niet hooger behoeft te zijn dan f 100 per paard en per jaar. Zoowel slijtage aan kleeding en harnachement als risico met paarden (ook hoefbeslag en meerdere uitgaven voor een paardenoppasser?) is dan goed betaald.» Wij nemen dit gaarne aan en wenschen S., goed bereden geweest zijnde,

geluk met de veine, welke hij met zijne paarden gehad heeft. Of nu echter de ondervinding, door een hoofdofficier der infanterie in dit opzicht opgedaan, ook »massgebend» mag zijn ten aanzien van de officieren van de cavalerie, de bereden artillerie en den generalen staf, is eene vraag, die wij niet zoo dadelijk bevestigend beantwoorden kunnen. Wil men van die officieren vergen, dat zij, overeenkomstig de eischen van hun dienst, goed bereden zijn, dan achten wij f 100 per paard en per jaar beslist te weinig.

De werking van de Rijks verzekeringsinrichting voor paarden van bereden officieren, welke door S. wordt voorgesteld, begrijpen wij niet. Wanneer men aan nieuw benoemde officieren hunne paarden kosteloos(?) door het Rijk wil doen verschaffen en voor elk officier behalve de f 300, welke thans bij eerste aanschaffing vergoed worden, jaarlijks f 25 te goed schrijft, is het ons niet duidelijk hoe men, zonder verdere offers voor den Staat, de bereden officieren ook werkelijk goed bereden zal kunnen houden.

Bij de organisatie, welke door S. ontworpen is, zullen wij niet lang stilstaan; eene bespreking tot in bijzonderheden zou ons daarbij te ver voeren. Waar echter, ter wille der zuinigheid, de regimenten infanterie uit 6 bataljons, de regimenten cavalerie uit 6 eskadrons, de regimenten vestingartillerie uit 25 compagnieën, de batterijen veldartillerie uit 8 stukken bestaan, daar zijn de tactische eischen — om van andere te zwijgen — zoozeer uit het oog verloren, dat wij die zuinigheid ten zeerste misplaatst achten, omdat zij de waarde van het leger als zoodanig zeer vermindert.

Wel bevindt zich bijv. bij elk regiment infanterie een z. g. Eerste-Officier, die in het divisie-verband 3 bataljons aanvoert, doch daardoor zal zich het gemis aan Brigadecommandanten eerst recht doen gevoelen, omdat de Divisiecommandant nu feitelijk 6 regimentscommandanten der infanterie onder zijne bevelen krijgt. De rol, overigens door dien Eerste-Officier vervuld, is werkelijk curieus; omdat de betrekking van Kapitein-Adjutant vervalt, worden de functiën van dezen officier door den Eerste-Officier vervuld, wat ons een zeer eigenaardige functie dunkt voor den oudsten Overste van het regiment. Daar bovendien zoowel de Regimentscommandant als de Eerste-Officier elk over een Luitenant-Adjutant beschikken, worden er ter besparing van een Kapitein-Adjutant drie adjudanten in de plaats gesteld. Inderdaad, wel un peu de trop!

Dat het veel voordeeliger zal blijken te zijn voor den aanleg van vestingen (?) civiele ingenieurs te bezigen in plaats van genieofficieren, kunnen wij allermintst toegeven. Wij hebben altijd geleerd, dat vestingbouwkunde een vak à part was, dat terdege bestudeerd moet worden, wil men op dat gebied geen wangedrochten scheppen; dat daarvoor tijdelijk in dienst genomen civiele ingenieurs gebezigd zouden kunnen worden, ontkennen wij dan ook volmondig.

Ook de artillerie-inrichtingen, meent S., kunnen en moeten op veel zuiniger

voet worden aangelegd. Te oordeelen naar de zekerheid, waarmede over dit onderdeel gesproken wordt, zou men bijna tot de onderstelling komen, dat hij jaren aan die inrichtingen heeft doorgebracht. Het oordeel, daarover uitgebracht, toont intusschen ondubbelzinnig aan, dat S. niet op de hoogte van den toestand is en op cijfers oordeelt en veroordeelt, zonder te weten waarom die cijfers zóó en niet anders kunnen zijn. Hij verliest geheel uit het oog, dat eene Rijks werkplaats, alleen daarom, op geheel anderen voet geschoeid moet zijn dan eene particuliere fabriek; hij vergeet, dat de artillerie-inrichtingen de technische adviseurs in het leger zijn, dat daar tal van proeven moeten worden voorbereid en genomen om het materieel op de hoogte van den tijd te doen blijven en dat al die redenen tot een veel uitgebreider personeel dwingen, dan zonder deze oorzaken noodig zou zijn. Wij houden ons dan ook overtuigd, dat, ware S. meer vertrouwd geweest met den werkkring dier inrichtingen, zijn oordeel, zoowel als zijne voorstellen anders uitgevallen zouden zijn.

Tot onze verwondering strekken S.' denkbeelden zich niet uit tot het remonte-depot, dat anders gewoonlijk bij bezuinigingsvoorstellen den dans niet ontspringt.

Ten aanzien van S.' voorstellen omtrent de oefeningen — in hoofdzaak die der infanterie — wijzen wij op drie zaken. Ten eerste worden de manschappen geheel onttrokken aan den invloed van hunne natuurlijke chefs, die hen te velde zullen moeten aanvoeren. Het onderling vertrouwen tusschen troep en kader, dat het degelijke leger maakt (zie bladz. 21), zal dus daar ontbreken, waar het 't meest noodig is. Want men zal toch niet willen beweren, dat de soldaat in de oefeningskampen zooveel vertrouwen in zijne tijdelijke chefs verkrijgt, dat hij dit vertrouwen afscheidt van den persoon en het alleen aan den rang of graad schenkt.

In de tweede plaats zullen de oefeningskampen steeds op dezelfde plaats gehouden worden. In verband met de gelden, aan de inrichting dier kampementen ten koste gelegd, kan dit wel niet anders, doch wanneer men bedenkt, dat jaar in jaar uit in diezelfde omgeving de zoogenaamde groote manoeuvres gehouden zouden moeten worden, dan zullen velen met ons erkennen, dat, hetgeen die manoeuvres ten aanzien van de hoogere troepenleiding beoogen, niet bereikt zal worden. Het kamp van Châlons, onder het Tweede Keizerrijk, heeft voldoende aangetoond hoe hoogst nadeelig, dat steeds terugkeeren op hetzelfde terrein op het initiatief en den ruimen blik der hoogere bevelhebbers werkt.

In de derde plaats vestigen wij er de aandacht op, dat de recruten, die ± 1 Maart onder de wapenen komen, eerst in September hunne oefeningen in het schijfschieten aanvangen. Behalve in die uitzonderingsgevallen, dat een oorlog in het midden van den winter uitbreekt, zal dus de jongste lichte nimmer mede te velde kunnen gaan. Wij achten dit een groot

nadeel, omdat de gemobiliseerde troepen, dan *geheel* uit onder de wapenen gekomen verlofgangers zouden bestaan.

S'. bewering — mede te dezer plaatse voorkomende —, dat na de eerste oorlogsmarschen de sterkte met 25% afneemt, zal toch wel niet op Nederlandsche toestanden betrekking hebben; wij zouden althans niet begrijpen kunnen, welke, door *ons* leger uit te voeren, marschen een dergelijken invloed op de sterkte zouden kunnen uitoefenen — en wel allermint in het uitsluitend door S. voorgestaan stelsel van rechtstreeksche verdediging van het eigen land.

Wij beëindigen hiermede deze korte aantekeningen, waarin wij een en ander omtrent enkele van S.' denkbeelden aanstipten, die ons om deze of gene reden bijzonder troffen. Dat de lezing dier gedachten ons in meer dan een opzicht niet heeft voldaan, kunnen wij tot ons leedwezen niet verhelen; vaak maakte dit geschrift op ons dan ook meer den indruk van eene verzameling van losse invallen, dan van eene wel geordende reeks van goed doorwrochte denkbeelden.

Oude en nieuwe literatuur betreffende den veldtocht van 1787.

In 1893 heeft te Berlijn een werkje het licht gezien van de hand van Hauptmann SENCKLER, getiteld: *Der Preussische Feldzug in den Niederlanden im Jahre 1787*, dat opnieuw de aandacht heeft gevestigd op de feiten van die dagen. Aan de meeste lezers is het niet onbekend, dat reeds twee jaar na den tocht een boek verscheen: *Geschichte des Preussischen Feldzuges in der Provinz Holland in 1787*, dat, geschreven door den Chef van den Staf van het invasie-leger, den Generaal-Majoor VON PFAU, een uitvoerig verhaal bevat van de militaire gebeurtenissen in die ongelukkige tijden.

VON PFAU heeft zijn verhaal, om zoo te zeggen, heet van de naald doen drukken. Hoewel zijn arbeid een gedenkschrift zou zijn van »veroveringen op veroveringen, die door een niet groot leger, bij ongunstig weder, in een ongewoon land, op een verbitterden en van voorraden rijk voorzienen vijand waren bevochten», en zijn werk bestemd was om als een zegezing aan den Koning van Pruisen te worden opgedragen —, was de Schrijver toch te zeer een wetenschappelijk man om niet bij herhaling op den toestand van regeringloosheid en verdeeldheid te wijzen, die den snellen doormarsch en de bijna vreedzame inbezitneming van de in partijchap verdeelde »Geuniëerde Provinciën» heeft mogelijk gemaakt. Let men bovendien op het groote aandeel, dat VON PFAU aan deze geschiedenis persoonlijk heeft gehad, dan moet men erkennen, dat zij gematigd en bezadigd is beschreven.

De bijzonderheden van den veldtocht zijn in dit werk veel nauwkeuriger te boek gesteld dan in de *Gedenkschriften* van G. K. VAN HOGENDORP.

De maand September 1787 is voor de Republiek beschamend en vernederend geweest en hetgeen later door anderen over dezen veldtocht is opgesteld heeft duidelijker, dan beschouwingen zouden kunnen, in het licht doen komen, dat het eene werkelijke verdienste van VON PFAU is geweest, dat hij de staatkunde van die dagen — of wat men daarvoor hield, — als de toelichting en, uit een militair oogpunt, ook als de verontschuldiging heeft aangewezen van de vernedering, die over ons land kwam.

De overige studiën, opzettelijk aan de geschiedenis van 1787 gewijd, dagteekenen van veel lateren tijd. Behalve het reeds genoemde werkje van

SENCKLER nam het *Militär-Wochenblatt* in 1875 een uitvoerig relaas op van Baron VON TROSSCHKE, dat goed gekenschetst en bijna volledig gecritiseerd schijnt met de woorden: »M. de TROSSCHKE exagère la force des troupes patriotes, pour grandir le succès de l'armée prussienne". Men vindt deze aanduiding in eene uitnemende bronnenstudie van PIERRE DE WITT: *Une invasion prussienne en Hollande en 1787*, Paris 1886. In dit boek is vooral de politiek aan het woord; het schijnt onpartijdig geschreven; men krijgt er de toelichting in van de thesis: »La France et l'Angleterre se disputent la suprématie dans les Provinces et la Prusse résout le problème".

Voor de Nederlandsche officieren hebben de feiten van het jaar 1787 het eigenaardige, dat de oorlogen van het oude Karthago kenschetst, die aan de nakomelingschap uitsluitend uit de geschiedboeken der vijanden zijn bekend geworden. Ook daarom is de verschijning van DE WITT's werk welkom geweest, al zou men het van een militair standpunt moeten blijven betreuren, dat de Schrijver niet, met een penseelstreekje extra, in het licht heeft gesteld, dat deze veldtocht uitsluitend eene politieke geschiedenis heeft en dat er van krijgsgeschiedenis geen sprake kan zijn, omdat schier overal »le combat a cessé, faute de combattants".

Bovenal is het jammer, dat DE WITT op het gemis aan krijgshistorie niet nog wat meer den nadruk heeft gelegd, omdat in de nieuwere geschriften over 1787, van Duitsche zijde, al meer de toeleg merkbaar is, om dezen veldtocht te rangschikken onder de wapenfeiten van groote beteekenis. Terwijl in den arbeid van VON PFAU, zooveel als dit verwacht mocht worden, de geheele waarheid is medegedeeld en de Schrijver er voor zorgde, dat men op vele plaatsen, door het comisch verloop der wapenfeiten heen, den jammerlijken politieken achtergrond waarneemt, die het verbijsterende van de uitkomst der Pruisische beweging binnen goede proportiën kon houden, is dit in het werkje van SENCKLER veel minder het geval en bevat bedoeld geschrift op onderscheidene plaatsen eene op krijgsmuziek gezette paraphrase van door VON PFAU veel beter te boek gestelde feiten, waaraan voor de Pruisen noch roem, noch eer is te behalen geweest.

Hauptmann SENCKLER heeft blijkbaar zijne landgenooten willen onderrichten, dat de Hertog VAN BRUNSWIJK, met zijn Pruisen, in 1787 op ons grondgebied onverwelkbare lauweren heeft geogst. Hij meent, dat de Koning eerst recht de harten van zijne soldaten won, toen hij in 1787 het expeditie-korps eene gelegenheid verschafte, om door gelukkige wapenfeiten, op Nederlandschen bodem, »festzustellen dass der Geist des alten FRIEDRICHS" nog in hen voortleefde. Herhaaldelijk spreekt hij van den »glorreichen Feldzug." Laat daarom herinnerd zijn, dat de Hertog VAN BRUNSWIJK door het jaar 1787 niet gered kan worden van de reputatie van schroomvalligheid, welke het jaar 1793 hem verschafte heeft, en dat van de 26.000 man, die aan »de reeks veroveringen" in 1787 deelnamen, gedurende den ganschen veldtocht, 71 dooden zijn gevallen.

Het moet verwondering wekken, dat eerst VON TROSSCHKE en nu weer SENCKLER gemeend hebben aan de eerbiedwaardige krijgsgeschiedenis van Pruisen een dienst te bewijzen, door dezen, als militair gesproken, onbetekenenden tocht op theatrale wijze in de rol te plaatsen der feiten van nationale glorie. Bovendien is het niet rechtvaardig met een fijn glimlachje te spotten over verregaande plichtsverzaking en, bij het copiëeren van de feiten, weg te laten, dat de tegenpartij voornamelijk uit nauwelijks opgerichte exercitiegenootschappen en uit politieke warhoofden bestond en dus allerminst eene georganiseerde Nederlandsche wapenmacht mocht heeten. Vrijkorpsen werden ze genoemd, en het is op soms vermakelijke wijze gebleken, dat op de eerste lettergreep van dit woord, in 1787, nog wat meer dan gewoonlijk de nadruk moet vallen. Door, van de gebeurtenissen, de omstandigheden weg te laten, die de beteekenis er van nader bepalen konden, werden de voorstellingen van VON TROSSCHKE en SENCKLER even onjuist als onvolledig.

Het is niet zeer aangenaam, zonder meer en telkens weer, in Duitsche boekjes gedrukt te zien, dat een Nederlandsch fort, nog wel achter eene rivier en in eene enveloppe gelegen en bezet door 5 officieren en 50 man, door een Pruisisch escorte van 40 kurassiers in één handgalop genomen werd, terwijl 15 kanonnen, alle met kartetsen geladen, op den toegang gericht stonden. Evenmin gaat het aan, het als eene proeve van Hollandsche plichtsbetrachting te willen doen doorgaan, dat eene sterke schans, tot bescherming van eene sluis gemaakt, den Pruisen in handen viel, terwijl een groot deel der bezetting, in het veerhuis aan de overzijde van de vaart, aan het kegelen was.

Het is waar, het fort Uitermeer is in één aanloopje door ruitery genomen, en op den 18den September zijn bij de Goejan-vervellesluis door een Pruisischen huzaren-luitenant, met de schans, een zoogenaamde kapitein, 2 luitenanten, 4 onderofficieren en 70 man ingerekend; maar de omstandigheden, waaronder deze feiten plaats grepen, nemen elke aanleiding weg om daarop, nog een eeuw later, zich te beroemen. Er is ééne omstandigheid, die, ware zij in het verhaal van SENCKLER opgenomen, de werking zou hebben kunnen teweegbrengen van die plotseling vallende lichtstralen, die op eens, als bij tooverslag, het geheele karakter van den veldtocht verraden. Hij had haar bij VON PFAU kunnen vinden: *De ruiterspatrouilles droegen de oranje cocarde aan den hoed.* Maar, zooals ik zeide, SENCKLER konden zulke bijzonderheden voor zijn doel niet dienen. De geschiedenis van elke natie kent perioden van wanorde, zwakte en karakterschaarschte. Men moet er FRITZ REUTER over hooren, welke stukken in troebele tijden gebeuren kunnen. Daar komt een huzaar van SCHILL; veertig met knuppels en vorken gewapende Mecklenburgsche boeren op het dorpsplein wachten hem op. »Mannen,» spreekt hij hun toe, »gij zijt immers gevangen?» »Niemand heeft ons wat gezegd.» »Gaat dan maar mee,» is het antwoord. »En ze gingen mee.»

Men vraagt zich af, waarom Hauptmann SENCKLER niet liever eene studie aan den Franzosentid gewijd heeft.

Met VON TROSSCHKE is het niet anders. Tegenover de comisch-snoevende conclusie: »Selten hat kühnes Wagen im Grossen und Ganzen, wie in den Einzelfällen, so reiche Belohnung gefunden, wie in diesem Kriege», is het gepast het juiste oordeel van VON ARDENNE te plaatsen: »dass der ganze Holländische Krieg als eine grosse Patrouille aufgefasst werden könne», die uit »lustige episoden» heeft bestaan. Men kan deze meening vinden in de *Geschichte des Zietenschen Husaren-Regiments*, Berlijn 1874, welk regiment aan de invasie heeft deelgenomen. Terecht heeft de Schrijver van dit werk begrepen, dat aan 1787 niet eene plaats toekomt in het glorierijk verleden van dit regiment, en dat het aan de kloeke en geweldige feiten van andere bladzijden afbreuk zou doen, indien hij den Hollandschen tocht in de familie-papieren van het regiment had opgenomen.

Het jaar 1787 moge eene belangrijke politieke geschiedenis hebben, in zoover deze eene leerzame, maar dure les bevat, omtrent de waarschijnlijke gevolgen indien de revolutie, nog wel onder de leiding van een vreemden ambassadeur, in de teugels grijpt; doch onze *krijgs*geschiedenis heeft zich van de Pruisische bezetting in dat jaar zoogoed als niets aan te trekken. Wanneer men echter in de laatste jaren in Duitschland zich herhaaldelijk moeite gaf om 1787 als een schitterend wapenfeit voor te stellen en, gelijk het bijv. in het laatste werkje bij SENCKLER heet, te zeggen dat »der Ruhm unser Waffen, wie auch der unvergleichlichen Manneszucht sich über der Kontinent verbreitete», dan kan het goed zijn in herinnering te brengen, dat van een wapenfeit geen sprake mag wezen en dat DE WITT niet ver van de waarheid was, toen hij dien tocht eene militaire promenade noemde.

Het is in het oog loopend, dat SENCKLER het te Utrecht voorgevallene alleen in zijne inleiding even aanstipt. Het daàr gebeurde, zou toch, te juister plaats vermeld, veel licht hebben kunnen werpen op den aard van den tegenstand, dien de Pruisen te overwinnen hadden. Blijkbaar kon de Schrijver voor zijn doel dat licht niet gebruiken. Omdat Utrecht, de vaderstad van het patriotisme, nochtans als eene allegorie kan gelden van de wijze, waarop het grondgebied der Republiek verdedigd is, zij de toedracht hier in de hoofdlijnen aangeduid.

Men weet, dat het patriotisch verzet in den aanvang zijn wankelenden zetel te Woerden had gevestigd. In eene vergadering van het Defensie-wezen, zooals het zich noemde, was van den beruchten Rijngraaf VON SALM, die Utrecht zou verdedigen, het voorstel ingekomen de versterkingen om die plaats te verlaten, omdat, wilde men Holland bevestigen, het prijsgeven van Utrecht noodzakelijk scheen. Op den 27sten Augustus kwam VON SALM dit plan persoonlijk toelichten. In zijne redevoering gaf hij te kennen, dat het hem zeer begrijpelijk voorkwam, dat het voorstel op het eerste

hooren den Heeren ontstellen moest; maar toch, het stond met de zaken eenmaal niet anders geschapen; VON SALM meende, ook ongevraagd, de verklaring te moeten afleggen, dat zoo de Prins van Oranje het zou ondernemen Utrecht krachtig aan te vallen, men niet in staat zou zijn om zich langer te handhaven dan noodig was om het geschut en de soldaten in veiligheid te kunnen brengen. En nog te minder zou men zich in Utrecht kunnen staande houden, indien de Pruisen in het Gooi trokken en, om eene diversie te maken, op Naarden of eene andere versterkte plaats aanrukten. VON SALM hield het daarom voor noodzakelijk Utrecht intijds te verlaten, ten einde datgene, wat voor de achterwaartsche verdediging het meeste waard was, in veiligheid te brengen. De Utrechtsche bevolking zou dat zelf ook inzien en de ontruiming als tot haar bestwil beschouwen. Mocht dit laatste evenwel anders zijn en het Comité niettemin het voorstel van VON SALM willen aannemen, dan, meende hij, kon de aftocht op de navolgende wijze in het werk gaan. Nadat het grootste gedeelte van het lichte geschut en de munitie uit Utrecht naar Woerden en elders zou zijn gezonden, onder voorwendsel deze plaats en ook Vianen in des te beter staat van tegenweer te brengen, zou VON SALM aan het Comité het voorstel doen, op een bepaalden dag, Amersfoort aan te vallen, en voor dezen aanval geen andere troepen te bestemmen, dan die, welke hij rechtstreeks onder zijn commando had; m. a. w., eene algeheele afscheiding maken en aan de Utrechtsche burgerwacht de tijdelijke verdediging van hare stad opdragen. Overigens kon hij eenige dagen te voren de zware artillerie doen inschepen en, onder den schijn van eene voor Utrecht aannemelijke bestemming, heimelijk naar Amsterdam doen vervoeren. Wat de troepen betreft, op het bepaalde tijdstip zou hij in den nacht met drie colonnes uitrukken en voorgeven, dat de eene naar Zeist, de andere naar Hilversum en de derde naar Wijk-bij-Duurstede trok; de eerste zou dan, achter Blauwkapel om, naar Nieuwersluis gaan; de colonne, die quasi op Hilversum aanhield, moest naar Woerden marcheeren; terwijl het VON SALM's voornemen was de derde colonne nader op Vianen te dirigeeren. Op deze wijze, meende de Rijngraaf, zouden, zonder dat in Utrecht een oproer te vreezen was en zonder dat de vijand, in dit project van terugtrekken, gelegenheid had voordeelen te behalen, alle patriotsche troepen en hulpbenden weder in Holland geraken en daar beschikbaar zijn.

In het Woerdensch Defensie-Comité moet het, bij en na het vernemen van dit advies, schuin zijn toegegaan; het was even ontmoedigd als ontstemd.

Men had zooveel arbeidskracht en zooveel geld tot verschaning van de stad en zooveel best geschut voor hare verdediging daarheen gezonden, dat men zijn ooren niet kon gelooven, toen de Rijngraaf mededeelde, dat de positie bij een aanval niet te behouden zou zijn.

Inderdaad, was er voor de verdediging van Utrecht veel gedaan. Het

Comité had er zijn besten (!) generaal met de leiding belast en er voorloopig het zwaartepunt van den tegenstand van willen maken.

De schetsen en beschrijvingen, die Generaal VON PFAU in zijn werk van de positie van Utrecht heeft gegeven en die door hem op het terrein zijn opgenomen, bewijzen genoegzaam, dat het oordeel van VON SALM zeer zwaar-tillend is geweest; het rechtvaardigt ten aanzien van iemand, die het met schijnverklaringen blijkbaar niet zeer nauw nam, den twijfel of hij er zich niet van bewust was, dat het streed met den stand van zaken en met de waarheid.

De enceinte van Utrecht, welker tracé nog in hoofdzaak overeenstemde met den toestand, dien men uit het werk van DE BORDES over 1672 kan kennen, bestond uit een met veel geschut gewapenden aarden wal en daarvoor liggende bolwerken, die in zeer voldoende staat van verdediging waren gebracht. DE WITT zegt er van: »Les fortifications d'Utrecht devenaient splendides; de nombreux canons couvraient les murailles". Een nog vollediger indruk van de voorbereidingen krijgt men uit een overzicht van de maatregelen, die tot versterking van het voorterrein waren genomen.

Zoo was op de Houtensche vlakte, ongeveer 400 M. achter de boog, waarin de tegenwoordige Lunetten liggen (met den rechtervleugel aansluitende aan eene ontworpen inundatie van het terrein bij Hoog Raven en met den linker- aan den Krommen Rijn), eene linie van tijdelijke werken aangelegd, meest redans en lunetten, op welker rechtervleugel eene redoute den weg van de tegenwoordige Lunet IV naar Rotsoord afsloot, terwijl een ietwat vooruitspringende papekap den linkervleugel flankeerde.

Bij Rotsoord, achter den Vaartschen Rijn, was een \pm 120 M. lange wal voor infanterie gemaakt, waarschijnlijk om vuur te brengen op een terrein, waarop ook thans wellicht de inundatie twijfelachtig kan heeten.

Voorts was bij Stinkenburg eene lunet gebouwd, die, in verband met een verhakking tusschen de Oud-Wulvensche Wetering en den Krommen Rijn, de op dit gedeelte aanwezige wegen onder vuur kon nemen.

Op de plaats, waar thans het fort Vossegat ligt, liep destijds de Moddersteeg recht door. Noordelijk van den weg en achter de Meentsteeg, die sedert den aanleg van de Ridderschapskade een ander beloop heeft gekregen, was eene redoute en zuidelijk van den weg, achter den Krommen Rijn, eene redanvormige borstwering aangelegd. Beide werken dienden tot access-verdediging en waren door eene breede verhakking tegen verrassing beveiligd. Het vóór deze werken gelegen huizen-complex had men niet willen ont-eigenen en opruimen, maar het was omringd geworden door eene zeer breede verhakking, die, aansluitende tot aan het water, den vijand den toegang tot deze huizen zeer bemoeijkt zou hebben.

Ook het acces naar de Bilt was, ter plaatse waar het tegenwoordige fort Biltstraat ligt, met zorg afgesloten. Een rechtervleugelwerk, bestaande uit eene vijfmaal gebroken borstwering van \pm 300 M. lengte ten zuiden

van den weg, en een linkervleugelwerk, uit een driemaal van richting veranderenden aardwal ten noorden van den weg bestaande, ontleenden hun hoofdsteen aan de ontworpen onderwaterzetting. Ongeveer 1000 M. vóór deze versterking, eveneens op het acces, was een versterkte wachtpost gemaakt, ter hoogte van de herberg Vrededaal. De Biltstraat zelf was over eene zeer aanzienlijke lengte (volgens de teekening van VON PFAU over ± 1200 M.) met eene natuurlijke verhakking versperd. Eene gelijksoortige verhakking lag op den kunstweg naar Blauwkapel. Op dezen weg was eene zeer groote redoute gemaakt en ± 150 M. daarachter waren, vlak aan den weg en rechts en links daarvan, een paar kleine takjes loopgraaf aangelegd. Nog verder terug, ongeveer ter hoogte van het tegenwoordige Ezelsdijkje (destijds bij Koningslust), trof men ter weerszijden van den weg nog een vrij sterken post aan, die stormvrij te achten was door een daarvóórlangs gaand stroompje, terwijl bij het snijpunt van dit stroompje met het Zwartewater een soort kroonwerk was opgeworpen, bestaande uit elkaar flankerende waltakken, waaraan veel relief was gegeven, omdat ze in de inundatie zouden komen.

Ten slotte waren eveneens werkjes gemaakt tegenover den Kwakeldijk en achter de Vecht, ongeveer bij het huidige Jodenkerkhof.

Men ziet, dat het Woerdensche Defensie-Comité zich aan de verdediging van Utrecht veel gelegen had gelaten. Men had er inderdaad het sleutelpunt der verdediging in gezien, en geld en kracht waren voor deze positie aanstonds in ruime mate beschikbaar gesteld. Geen wonder, dat dit Comité, hetwelk zich toch al onbehagelijk begon te gevoelen door de groote instabiliteit van politieke inzichten bij al zijne ambtenaren, zonderling te moede was bij de jobstijding van VON SALM, dat Utrecht bijlange niet tegen een aanval bestand was en dat het zaak ware het geschut en de troepen naar Amsterdam in veiligheid te brengen. Het Comité beraadde zich dan ook niet lang over het advies van den Rijngraaf, sloeg het voorstel met beslistheid af, legde er nadruk op dat het prijsgeven van Utrecht den weerstand van geheel Holland zou breken en gelaste VON SALM, alsnog te doen verrichten, wat aan eene hardnekkige verdediging bevorderlijk zou kunnen zijn.

Na den 7den Augustus zijn er op de Houtensche vlakte, tusschen de reeds gebouwde, nog nieuwe werkjes aangelegd en meende men uit den ijver door VON SALM daarbij aan den dag gelegd, dat men vertrouwen kon hebben in de verklaring, dat hij den aanval op Utrecht niet alleen moedig afwachten, maar de positie ook dapper en tot hare volledige verwoesting verdedigen zou.

Hoe is het echter uitgekomen?

Toen het bericht, dat de Pruisen in opmarsch waren, den 13den September te Utrecht aankwam, bracht VON SALM dit aanstonds te Woerden over en deed het bericht vergezeld gaan van de vernieuwde betuiging, dat hij zich bevlijtigen zou de stad naar zijne beste krachten te verdedigen. Hij voegde

echter aan dat schrijven toe, dat aangezien bij dezen strijd zich omstandigheden zouden kunnen voordoen, welke hem van zijne verbinding met Woerden zouden afsnijden, — eene verbinding die hij noode zou ontberen, ten einde van het Comité de bevelen te kunnen erlangen, die het ter verdediging van de vrijheid van het vaderland nuttig zou achten —, hij het Comité verzocht hem wel de voorloopige marsch-patenten ter hand te willen stellen, die hij in geval van nood, door het invullen van datum en bestemming, van kracht zou kunnen maken. Deze orders zouden hem, zoo schreef hij, in weerwil van welken drang van omstandigheden ook, in staat stellen zijne troepen in het hart van Holland terug te doen gaan, alwaar zij dan waarschijnlijk hoogst noodig konden zijn.

Het Comité, dat nog niet weten kon hoe juist de typeering van LAFAYETTE zou zijn, toen hij VON SALM een »aventurier poltron» noemde, liet zich door den Rijngraaf belezzen en zond de gevraagde marsch-patenten, die onmiddellijk bij ontvangst door VON SALM van plaats en datum werden voorzien. Aan de ondercommandanten en aan de stedelijke regeering van Utrecht gaf hij ze daarop, als eene lastgeving voor het oogenblik bestemd, ter inzage. En nog denzelfden avond verzamelde hij, onder een voorwendsel, zijne troepen onder de wapenen en brak hij in den nacht, het was van den 15den op den 16den September, uit Utrecht op; aldus op infame wijze den hem toevertrouwen post verlatende. Hij marcheerde, zonder de afdeelingen eene eerste bestemming aan te geven, langs de Vecht naar Nieuwersluis, vanwaar zijne regimenten langs verschillende wegen zich over het land verspreidden. Van die korpsen, als zoodanig, is sedert nooit meer iets vernomen. De Rijngraaf zelf werd met zijn revolutionnaire principes, in 1794 te Parijs, op het revolutionnair schavot onthoofd.

Voor zijn gedrag in 1787 past geen minder woord dan verraad. Het oordeel over VON SALM's handeling mag geenszins getemperd worden door de overweging, dat het Comité van Woerden zelf op een onwettigen bodem stond. Dat Comité verdient zeer zeker weinig sympathie; moest men voor die mannen eene passende formule zoeken, allicht zou men spreken van eene zichzelf overschattende en op eigen voortreffelijkheden verliefde bent. Geen enkele van die bazen! die toonde ook maar een halfhoofd boven de middelmatigheid uit te steken; maar VON SALM had zijn persoon en zijn woord aan hen verpand en, door van zijn post weg te loopen, kan hem geen minder vonnis worden gegeven, dan dat van verraad.

Zoo ging het op den 16den September te Utrecht; zoo ging het telkens en bijna overal. Of zou men meenen, dat de hoofdofficier, commandant van het fort Uitermeer, wetende dat de Pruisen in het Gooi stonden, de twee achter elkander liggende bruggen van zijn fort, uit pure zorgeloosheid, had openstaan, toen eene kurassierspatrouille de wallen binnen reed? Daarom is er in den veldtocht van 1787 van *krijgsgeschiedenis* geen sprake. »Nie ist ein Krieg aus Verhältnissen hervorgegangen, die so in sich widersprechend,

so unbestimmt und verworren waren, und wo feindliche Parteien so wenig *eine entschiedene Stellung nahmen.*" Aldus CLAUSEWITZ in het tiende deel zijner *Strategische Beleuchtung mehrere Feldzüge*. Eerder nog dan een veldtocht, zou men het eene vreemde interventie in een staatkundig geharrewar kunnen noemen, gedurende welke zelfs onder de beste elementen van den staat er waren, die het spoor bijster schenen, en waarin allerlei locale celebriteiten zich opmaakten om het land en zijne defensie te besturen. Deze regeeringloosheid is in hare oorzaken en haar verloop uitnemend beschreven door Professor R. FRUIN, in het tweede deel van *De Gids* van 1867.

Ook de verdediging van Amsterdam kan men niet als krijgsgeschiedenis »au sérieux" nemen. Dit blijkt al eenigermate uit de overwaardeering, waarmede VON PFAU en alle Schrijvers na hem de verdedigingsmaatregelen vermeld hebben. VON PFAU spreekt van een goed doordacht, krachtig geheel en kent aan de postcommandanten te Diemerdam, aan de Duivendrechtterbrug, aan de Vinkenbrug, te Ouderkerk, te Amstelveen en bij Halfweg — die hij, na Amsterdam te zijn binnengetrokken, blijkbaar ook aan het speeltafeltje leerde kennen — op de rij af, eigenschappen toe, welke ieder toekomstig postcommandant dien patriotten-kapiteins zou moeten benijden. In dit opzicht contrasteert dit verhaal van VON PFAU nogal met het *Tagebuch von dem preussischen Feldzug in Holland 1787* (zonder aanduiding van Schrijver, uitgever en jaartal, dat echter in Duitschland vrij algemeen ook aan VON PFAU is toegeschreven).

Nu, een doelmatig ingericht geheel was de Stelling van Amsterdam in 1787 allerminst. We weten immers, dat niet alleen het verzuim in den bewakingsdienst op het Haarlemmermeer maar tal van veel grootere misstanden en tekortkomingen, die uit den chaotischen toestand noodzakelijk *moesten* voortvloeien, aan de natuurlijke kracht der positie in die dagen afbreuk hebben gedaan. In het werk van Professor H. W. TYDEMAN: *Levensbyzonderheden van C. R. T. KRAYENHOFF*, is dit, wat bijv. de inundatiën betreft, met de volgende woorden duidelijk te verstaan gegeven: »Het zoo-genaamde defensiewezen, van Woerden naar Amsterdam overgebracht, raadpleegde Doctor KRAYENHOFF wegens de verdediging van deze stad; welke daarop een verkenning van haren omtrek deed; doch ziende, dat een ieder zich bemoeide met het stellen der inundatiën, zelfs op plaatsen waar die nutteloos waren en bovendien de overal heerschende groote verwarring aanschouwende, bedankte hij voor de onderscheiding, welke men bij deze gelegenheid hem poogde op te dragen." En over de fortificatorische waarde der werken heeft KRAYENHOFF — die reeds in 1787 als een specialiteit op dit gebied bekend stond en die de werken met zijn kenners oog gezien had — zelf in zijn *Bijdragen, enz., over 1809 en 1810* gezegd: »In den jare 1787 had men met overhaasting eenige nietsbeduidende veldwerken op de voornaamste toegangen naar Amsterdam aangelegd."

Voor mij blijft het dan ook nog altijd de vraag, gelet op de verwarring, op het gemis aan stelsel bij de patriotische verdediging, en vooral op de »wenig entschiedene Stellung», die de beide partijen tegenover elkander innamen, of CLAUSEWITZ aan 1787 niet te veel eer heeft bewezen, door dien tocht strategisch te »beleuchten». »Hätten die Holländer, statt der unzähligen Coupüren und kleinen Werke auf allen Dämmen, sich begnügt auf den Hauptzugängen geschlossene grosse Redouten oder kleine Forts anzulegen, so brauchten sie nicht so ängstlich jeden Fussbreit zu vertheidigen, denn wenn die Preussen auch irgendwo zwischen zwei Werken eindringen, so war bei dieser Beschaffenheit des Landes davon doch nichts zu besorgen.» Nu is CLAUSEWITZ niet in de voornaamste plaats een gids voor de practijk. Allereerst is hij het genie van *Vom Kriege*, het werk waarin hij zich een denker, een wijsgeer toonde, die met scherp blik het wezen van den oorlog heeft doorgrond, met vaste hand zijn beeld heeft geteekend en met diepe wijsheid zijn samenstel heeft verklaard; een boek, waaraan alle latere schrijvers over strategie de grootste verplichtingen hebben. Maar toch bewijst de aangehaalde zinsnede, dat ook genieën de zaken te hoog kunnen waardeeren. Wij weten immers al te goed met hoeveel »angst» elke duimbreed gronds door de patriotten verdedigd is?

Ook zij, die in die dagen geweldig meegekeesd hebben, zijn later tot de erkenning moeten komen, dat het aan plan, leiding, middel, uitvoering, ja, aan alles had ontbroken. Zóó in de reeds genoemde *Bijdragen*, enz. »Te Utrecht bestond verraad of ten minste lafheid; te Amsterdam tweedracht; op de groote toegangen eenvoudige traversen, schaduwbeelden van batterijen; het Haarlemmermeer was onbezorgd; het zoogenaamde defensiewezen was samengesteld uit heethoofden, zonder kennis van zaken en vol verwarring; Fransche overloopers waren de vertrouwelingen, even onkundig wegens de aangelegenheden der verdediging als hun meesters; eene enkele verrassing in de flank over het Haarlemmermeer, van Aalsmeer uitgegaan, nam over Sloten de stelling van Halfweg en eene andere, binnen de Nieuwe Meer geland, over de Karnemelkskade de stellingen van Amstelveen en Ouderkerk in den rug, tengevolge waarvan Amsterdam moest capituleeren. Ziedaar de korte schets van de zoogenaamde verdediging dezer stad.»

Kolonel ROOSEBOOM heeft onlangs in de *Vragen des Tijds* gezegd, dat bij een oorlog tusschen twee groote mogendheden voor het veldleger van aangrenzende kleine Staten het grootste succes wordt verkregen, indien, zonder dat een schot behoef gedaan te worden en alleen door de aanwezigheid van het veldleger, de schending der neutraliteit van het gebied wordt voorkomen. Iets ongeveer zou kunnen gezegd worden van een expeditie-korps, dat in tijden van revolutie en politieke demoralisatie, in een naburigen Staat een restauratie beoogt en zonder veel bloedverlies er in slaagt de orde en het gezag te herstellen.

In dien zin kan niemand bezwaar hebben het succes van den Hertog van BRUNSWIJK te erkennen en te huldigen. Hij heeft onze Natie, al mocht het slechts kortstondig zijn, van eene driedelige gave verlost: Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, die reeds geruimen tijd in de hoofden gespookt had. En het volk, vooral het plattelandsche, was uitermate verheugd, dat het van de vrijheid vrijgemaakt, in de ongelijkheid teruggebracht en aan het broederlijk bestuur ontkomen was. Wil men echter, zooals VON TROSSCHKE en nu laatstelijk weer SENCKLER deden, een kunstmatige geestdrift opwekken over »herzerwärmenden Thaten unserer Vorfahren“, dan is een glimlach het beste antwoord en mogen wij zeggen: »dwaze snorkerij!“

L. M. A. VON SCHMID.

Eerste-Luit. der Jagers.

EENE STAATSBANK VOOR LEVENSVERZEKERING

DOOR

J. THOMAS.

Eerste-Luitenant der Infanterie.

Reeds in den goeden ouden tijd had het brave Nederlandsche volk eene voorliefde voor het oprichten van allerhande fondsen tot ondersteuning bij overlijden, bij ziekten en andere gevallen.

Ook thans is dat zelfde volk in dit opzicht nog niet bekeerd; nog steeds verrijzen dergelijke »uitwassen», zooals Professor VAN GEER ze zoo juist heeft genoemd (1), als paddenstoelen uit den grond, al komen de zinspreuken, waaronder zij zijn opgericht, minder algemeen voor.

Wat beloofden zij veel in deze bijnamen: *Troost en hulp in lijden; Liefde en trouw in droefheid en rouw; Welzijn van allen; Genot door Voorzorg; Voorzorg en Vermaak; Hulp in Nood; Nut en Genoegen; Rechtzinnige vriendschap; ja zelfs: Elk het zijne.*

Een liefhebber van deze soort belletrie kan zijn hart ophalen, als hij staat A van het verslag omtrent de Fondsen-enquête slechts naslaat.

Dichterlijke ontboezemingen uit Rotterdam en Schiedam, zooals:

*Tot nut van 't menschdom bij hun leven,
Ook vruchten geeft aan d'overgebleven.*

*Dat liefde en deugd in rampspoed, smart of leed,
Door huichlarij of eigenbaat nooit word' verdrongen.
Maar ieder mensch zijn zorg tot 's menschen nut besteed'
Met dank steeds word' beloond, niet voor 't gerecht ontworngen.*

*Wij brengen d'aard terug, de telgen uit haar schoot,
En worden werkzaam, door 't denken aan den dood.*

wisselen af met korte gezegden uit Friesland: *Tot nut; Begin en einde; Tot*

(1) *Ziekelijke uitwassen der Levensverzekering.* Zie: Jaarboekje van de Vereeniging voor Levensverzekering, 1895, bladz. 82.

steun; Recht door zee; De laatste eer. Na menigvuldige malen herinnerd te zijn aan het broze des levens door spreuken, als:

Memento mori, Gedenkt te sterven, Mijn glas loopt ras, (1) Let op uw einde, e. a., wordt U door sommigen medegedeeld, dat tot het bereiken van het groote doel *de eendracht* niet mag ontbreken. Zij, die nederig van hart zijn, werken daarom *Op hoop van eendracht*, verklaren gulweg *Eendracht zij ons doel*, of hopen *Eendracht door vriendschap* te verwerven.

Anderen, die reeds eendrachtig zijn te midden van de steeds strijdende wereld, trachten door hun eendracht *Vooruitgang* te erlangen, *grooter* te worden, terwijl enkele geavanceerden reeds arbeiden door *Eendracht en vooruitgang* of *Eendracht en liefde*; de meesten evenwel roepen U toe: *Eendracht maakt macht.*

Jammer, dat dit schoone devies zoo slecht is begrepen. Het verslag van de enquête-commissie vermeldt niet minder dan 900 van die fondsen, en dat in ons kleine landje! Van eendracht is in deze materie dan ook niet veel te bespeuren.

Die beunhazerij met fondsen en fondsjes werkt blijkbaar aanstekelijk.

Elke categorie van menschen liefhebbert op dit gebied, gewoonlijk zonder het minste begrip te hebben van hetgeen zij onderneemt.

Premiën worden vastgesteld, de grootte der uitkeeringen bepaald, soms door menschen, voor wie het $a + b$ echt Arabisch is; onder de bron van inkomsten vindt men vaak de meest onstandvastige rubriek: *Legaten en schenkingen* aan het hoofd.

»Met den meesten nadruk moet ik waarschuwen tegen al dergelijke liefhebberijfondsen, zij moeten alle zonder uitzondering worden opgeheven en nooit moet weer een nieuw worden opgericht», zegt Professor VAN GEER in zijn bovenaangehaald artikel.

Het is evenwel geen wonder dat er velen zijn, die meenen dat het »Eendracht maakt macht» hier niet van toepassing is, immers onze regeering geeft zelf het voorbeeld.

Zij toch houdt er o. a. op na:

- 1°. een weduwenfonds voor de geëmployeerden tot het algemeen bestuur behoorende;
- 2°. een weduwnpensioenfonds van het korps ingenieurs bij den waterstaat;
- 3°. een weduwnpensioenfonds van de opzichters van den waterstaat;
- 4°. eene weduwen- en weezenkas voor de officieren van de landmacht;

(1) Een der vele zoogenaamde »smullebossen» te Haarlem. De booze wereld noemt haar zoo, omdat zij beweert, dat het Bestuur op de inbrengavonden lang niet op een droogje blijft zitten.

Zooals ons door een der bestuurderen van zoo'n bos werd verteld, wordt de kas van *zijne* instelling daarvoor nimmer aangesproken; daarvoor waren afzonderlijke potjes »expresselijk gelegateerd!»

Ook hoorden wij wel eens van diners »op de bos»; slagersknechts verklapten, dat zij voor die gelegenheden meestal een kalfskop naar het lokaal moesten brengen.

- 5°. eene zelfde instelling voor officieren van de zeemacht;
- 6°. een fonds voor de weduwen en weezen van de officieren der landmacht in Nederlandsch-Indië;
- 7°. een pensioenfonds voor weduwen en weezen van burgerlijke ambtenaren; en
- 8°. eene instelling tot verzorging van weduwen en weezen van burgerambtenaren in Nederlandsch-Indië.

Wel is waar zijn, sedert het in werking treden van de wet van 9 Mei 1890 (*Staatsblad* N°. 79), de sub 1, 2 en 3 genoemde voor verdere deelneming gesloten en zullen zij langzamerhand hun eigen dood sterven, wijl thans het sub 7 bedoelde fonds voor de ambtenaren van het algemeen bestuur, de ingenieurs en de opzichters van den waterstaat is opengesteld, doch de militaire en Indische fondsen bloeien (*sic*) nog steeds onder het alziend oog van de hoofden der betrokken Departementen.

Het is onze bedoeling in hetgeen volgt aan te toonen, dat de Staat door die verbrokkeling weinig geeft voor veel geld; dat èn hij zelve èn de betrokken ambtenaren beter gebaat zouden zijn, wanneer men wat meer aan het sprookje van den vader, de zoons en den bundel pijlen had gedacht.

Te veel zouden wij van het geduld van den lezer vergen en bovendien in eens te veel hooi op de vork nemen, wanneer wij, om ons doel te bereiken, alle fondsen onder handen namen. Wij zullen ons daarom tot één enkel bepalen en met opzet nemen wij niet het weduwen- en weezenfonds voor burgerambtenaren, omdat dit zeer toevallig in bijzondere omstandigheden verkeert. Bij de oprichting toch is in dit fonds een aanzienlijk kapitaal (meer dan f30.000,000) gestort, waarvan de rente het voornaamste deel der inkomsten uitmaakt. Dientengevolge konden de contributiën gebracht worden op hoogstens 5°/₁₀₀ der tractementen, zonder meer (1), en het is reeds daardoor minder geschikt om met andere instellingen, die niet gesubsidieerd worden, vergeleken te worden.

Meer aangewezen voor ons doel is de weduwen- en weezenkas voor de officieren van de landmacht, het beste der militaire fondsen.

Hoewel vroeger herhaaldelijk gesubsidieerd, drijft het sinds bijna dertig jaren op eigen wieken.

De statuten en voorschriften zijn voor eenige jaren herzien, het bestuur is er erg mede ingenomen, ja — het fonds heeft zelfs een verdediger gevonden in den directeur eener particuliere levensverzekeringmaatschappij (2).

De voorstanders van de kas zullen dus niet zeggen, dat wij het ons gemakkelijk maken, het is ons dan ook minder te doen om de kas zelve, dan wel om een van de vele als voorbeeld te stellen.

(1) Rede van Professor P. VAN GEER, den 27sten Januari 1893 gehouden in de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap (zie: *Verlagen* 1893, pag. 214).

(2) De Heer VAN GOENS, directeur van de Levensverzekering van Eigen Hulp, in het debat over de reeds genoemde rede van Professor VAN GEER in de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap, 27 1, 93.

Wanneer wij daarbij nu nog het beste nemen, dat te vinden is, dan heeft, dunkt ons, niemand te klagen.

De verzorging van weduwen en weezen van officieren van de landmacht is dus voorloopig het onderwerp, dat ons zal bezig houden.

Om echter de regeling in ons vaderland goed naar waarde te kunnen schatten, zal het noodig zijn, ook elders een kijkje te nemen. Achtereenvolgens zullen wij daarom den lezer op de hoogte stellen, hoe het in verschillende landen van ons werelddeel met deze materie staat geschapen.

Nederland.

4. Rijkspensioen.

Volgens de wet, van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad N°. 129*), wordt aan weduwen van officieren, enz., die in den strijd of in en door gevorderde of bevolene dienstverrichtingen gesneuveld of omgekomen zijn, of die aan de onmiddellijke gevolgen daarvan, binnen een jaar, zijn overleden, pensioen verleend, nadat de voorschrevene omstandigheden behoorlijk zijn erkend.

Het pensioen wordt geregeld naar den rang door den officier werkelijk bekleed.

De voormelde bepalingen zijn niet toepasselijk op weduwen, wier huwelijk na de gedachte omstandigheden is voltrokken.

Het pensioen bedraagt voor de weduwe van een:

luitenant-generaal	f 1150,
generaal-majoor.	» 950,
kolonel.	» 850,
luitenant-kolonel	» 750,
majoor.	» 650,
kapitein (ritmeester)	» 600,
1ste of 2de luitenant.	» 450.

Bij hertrouwen houdt het pensioen op met den dag, waarop het huwelijk is voltrokken.

Wordt de vrouw opnieuw weduwe en heeft zij krachtens haar tweede of nader huwelijk geen recht op burgerlijk of militair pensioen, dan treedt zij opnieuw in hare oude rechten.

Laat een officier geen weduwe, maar kind of kinderen na, geboren uit een, vóór het ontstaan der bovengenoemde omstandigheden, voltrokken wettig huwelijk, dan wordt aan dat kind of die kinderen, zoolang zij den leeftijd van achttien jaren nog niet hebben bereikt en ongehuwd zijn gebleven, en voor zoover zij geen verzorging uit 's Rijks geldmiddelen genieten, een *onderstand* verleend ten gelijken bedrage als het pensioen, dat aan de weduwe zoude zijn toegestaan.

Zoodra een der kinderen ophoudt gerechtigd te zijn tot onderstand, gaat zijn aandeel over op de overblijvende rechthebbende kinderen.

Gaat de weduwe, in het genot van pensioen, een huwelijk aan, of wel, overlijdt zij en zijn er kind of kinderen aanwezig, dan wordt aan dat kind of die kinderen, onderstand verleend op denzelfden voet, als voor ouderlooze weezen is bepaald. Blijft eene weduwe achter met kinderen, uit een vorig huwelijk van haar man gesproten, dan krijgt de weduwe, zolang die kinderen aan de gestelde eischen voldoen, de helft van het pensioen en de kinderen de andere helft.

Verliest het kind zijne aanspraken, dan komt zijn deel der moeder ten goede.

Ingeval van echtscheiding worden de kinderen met ouderlooze weezen gelijk gesteld; de moeder verliest dan hare aanspraken.

Bovenstaande bepalingen, men bedenke het wel, gelden alleen, wanneer een officier in den strijd of wel in en door gevorderde of bevolene dienstverrichtingen gesneuveld of omgekomen is, of aan de onmiddellijke gevolgen daarvan, binnen een jaar, is overleden.

B. Weduwen- en weezenkas voor de officieren van de landmacht.

Deze instelling heet te zijn gevestigd op kameraadschappelijken grondslag en is uitsluitend bestemd, om geldelijken steun te verleenen aan de weduwen en de onverzorgde kinderen van overleden deelgenooten.

Het oppertoezicht over de instelling is opgedragen aan den Minister van Oorlog.

Contributiën.

Van de activiteits- en non-activiteitstractementen wordt door alle officieren, gehuwd of ongehuwd, als *gewone contributie* bijgedragen:

$3\frac{1}{2}\%$ van de tractementen, welke meer dan f 2400 per jaar bedragen;
 3% van die, welke van en met f 1600 tot en met f 2400 per jaar bedragen;

$2\frac{1}{2}\%$ van die, welke minder dan f 1600 bedragen.

Voor deze contributie geeft de kas den officieren het recht, en volgens de voorschriften zijn zij hiertoe verplicht, deelgenoot te worden in de kas.

Deelgenoot in 't algemeen is elk officier, die een huwelijk aangaat tijdens hij zich in activiteit of op non-activiteit bevindt.

Heeft de non-activiteit plaats wegens ziekte, dan treedt het deelgenootschap eerst in, wanneer hij weder in activiteit hersteld wordt, of wel, wanneer hij nog tijdens zijne non-activiteit, binnen drie maanden na het voltrekken van het huwelijk, daartoe den wensch te kennen geeft en hij niet lijdende is aan eene ziekte of ongeneeslijke kwaal, die zijn spoedig overlijden waarschijnlijk maakt.

Behalve de gewone contributie moet elk *deelgenoot* van zijn tractement of pensioen aan de kas bijdragen eene *doorlopende contributie*, welke bedraagt:

A. $2\frac{1}{2}\%$ van hen, die deelgenoot worden, tijdens zij zich in activiteit of wel op non-activiteit (behalve voor ziekte of op verzoek) bevinden.

B. Voor hen, die een huwelijk aangaan, tijdens zij zich wegens ziekte of op verzoek op non-activiteit bevinden:

1°. 5% tijdens de loopende non-activiteit en — indien deze onmiddellijk of na een herstel in activiteit, dat korter dan een jaar duurt, door pensioen gevolgd wordt — ook van het pensioen;

2°. $2\frac{1}{2}\%$ tijdens hun actieven dienst tusschen de non-activiteit en het op pensioen stellen.

C. 5% voor hen, die een huwelijk aangaan, nadat zij op pensioen zijn gesteld.

Alle gepensioneerde deelgenooten betalen ook *gewone contributie* (de gepensioneerde niet-deelgenooten derhalve niet) ten bedrage van:

2% van de pensioenen, welke meer dan *f* 2400 per jaar bedragen;

$1\frac{1}{2}\%$ van die, welke van en met *f* 1600 tot en met *f* 2400 per jaar bedragen;

1% van die, welke minder dan *f* 1600 per jaar bedragen.

Boven en behalve die gewone en doorlopende contributiën, moet een ieder, die deelgenoot wordt van de kas, nog *inleggelden* betalen.

Deze »stortingen in eens» bedragen:

A. Eene som, gelijkstaande aan het bedrag van een jaar pensioen, waarop zijne echtgenote bij zijn overlijden in den rang, door hem tijdens hij deelgenoot wordt bekleed, aanspraak zou kunnen maken.

B. Bovendien, ingeval zijne vrouw minder volle jaren leeftijd heeft dan hij, eene percentsgewijze verhooging van de onder A bedoelde som, berekend volgens een vastgesteld tarief, naar de leeftijden in volle jaren op den dag, waarop het deelgenootschap ingaat.

Wordt een deelgenoot bevorderd tot een hooger rang, die aanspraak geeft op hooger pensioen uit de kas, dan moet hij wederom *inleggelden* betalen, en wel eene som, gelijkstaande aan de vermeerdering van dat pensioen, en bovendien, zoo dit te pas komt, eene percentsgewijze verhooging van die som, berekend volgens hetzelfde tarief, als hierboven is bedoeld en naar de leeftijden in volle jaren, op den datum van het besluit der bevordering.

Aan de weduwe van een deelgenoot wordt, bij diens overlijden, uit de kas toegekend:

A. *Een pensioen*, naar den effectieven rang, het laatst door den deelgenoot bekleed, welk pensioen per jaar bedraagt, voor de weduwe van een

generaal of luitenant-generaal *f* 1000,

generaal-majoor » 875,

kolonel » 750,

luitenant-kolonel of majoor » 625,

kapitein of ritmeester » 500,

1ste of 2de luitenant » 400.

Wanneer evenwel — men lette op deze zonderlinge bepaling — eene weduwe reeds rijkspensioen geniet, omdat haar echtgenoot door of tengevolge van 's Rijks dienst het leven verloor (zie hierboven), zoo wordt uit de kas slechts toegekend de helft van dat rijkspensioen.

B. Zoo uit het ontbonden huwelijk meer dan twee onverzorgde kinderen aanwezig zijn — boven het pensioen onder A omschreven — eene toelage van f 100 per jaar, voor elk dier kinderen boven het getal van twee.

Ten behoeve van onverzorgde kinderen van een deelgenoot, wier moeder overleden is of om eene andere reden het pensioen uit de kas niet geniet, wordt een onderstand toegekend:

A. Zoo er een of twee zoodanige kinderen uit een huwelijk aanwezig zijn, voor elk kind een bedrag, gelijkstaande aan de helft van het pensioen, waarop de weduwe van den deelgenoot recht zou hebben.

B. Zoo er meer dan twee zoodanige kinderen uit een huwelijk aanwezig zijn, een bedrag, gelijkstaande aan het pensioen, waarop de weduwe van den deelgenoot recht zou hebben, en bovendien eene toelage van f 100 per jaar voor elk der kinderen boven het getal van twee.

Eindelijk nog wordt bij het overlijden van den *deelgenoot*, tot het bestrijden van diens begrafenis-kosten, uit de kas toegekend eene som van f 100.

Het weduwenpensioen eindigt, wanneer:

- A. de weduwe overlijdt;
- B. zij hertrouwt;
- C. het pensioen gedurende twee achtereenvolgende jaren niet is ingevorderd.

Onderstand en toelagen voor kinderen vervallen, wanneer deze:

- 1°. den leeftijd van twintig jaar bereikt hebben;
- 2°. een huwelijk hebben aangegaan;
- 3°. eene burgerlijke Rijks betrekking bekleeden, waaraan eene bezoldiging van f 600 's jaars of meer is verbonden;
- 4°. bij de zee- of de landmacht hier te lande of in de overzeesche bezittingen, den rang van officier bekleeden;
- 5°. voor 's Rijks rekening kosteloos worden verzorgd.

Duitschland.

Weduwen en weezen van officieren genieten resp. weduwengeld en weezen-geld en in sommige gevallen z. g. Beihülfe.

Het weduwengeld bedraagt een derde van het pensioen, waarop de overledene recht zou hebben, wanneer hij op zijn sterfdag was gepensionneerd.

Het bedraagt minstens f 96 en hoogstens f 960.

Had de echtgenoot volgens de pensioenwet nog geen recht op pensioen, omdat hij nog geen tien jaren had gediend, zoo kan aan de weduwe en ook aan de weezen door den Rijkskanselier toch pensioen worden toegekend.

Het weezengeld bedraagt:

1°. voor kinderen, wier moeder nog leeft en tevens weduwenpensioen geniet, $\frac{1}{5}$ van dit laatste voor elk kind;

2°. voor kinderen, wier moeder ook overleden is of wel geen pensioen geniet, $\frac{1}{3}$ van het weduwengeld voor elk kind.

Voor kinderen, die in een militair opvoedingsgesticht zijn opgenomen, wordt slechts zooveel uitgekeerd, als er na aftrek der opvoedingskosten van het weezengeld overblijft.

Het weduwen- en weezengeld mag noch afzonderlijk, noch te zamen meer bedragen dan het pensioen, waarop de overledene recht zou hebben, wanneer hij op zijn sterfdag was gepensionneerd.

Is de weduwe meer dan vijftien jaar jonger dan hare echtgenoot, dan wordt voor elk jaar, dat zij meer dan vijftien jaar jonger is, haar pensioen met een twintigste verminderd. Deze vermindering bedraagt hoogstens de helft.

Op het weezengeld wordt deze vermindering niet toegepast.

Geen aanspraak op pensioen heeft eene weduwe, wanneer het huwelijk is gesloten binnen drie maanden vóór het overlijden van den officier en blijkbaar met het doel haar weduwengeld te laten genieten.

Bij de berekening van het weduwen- en weezengeld worden, wanneer de weduwe niet reeds de hierna te vermelden Beihülfe geniet, in rekening gebracht de verhoogingen, welke de officier boven zijn pensioen zou genieten, wíl hij voor den militairen dienst ongeschikt was geworden, tengevolge van den oorlog of het verblijf in de tropen.

Het weduwen- en weezengeld wordt maandelijks en bij vooruitbetaling uitgekeerd.

Het recht op weduwen- en weezengeld vervalt:

1°. met het einde van de maand, waarin de rechthebbende huwt of sterft;

2°. voor elken wees bovendien, met het einde van de maand, waarin het achttiende levensjaar wordt bereikt;

3°. zoolang de belanghebbende ophoudt Duitscher te zijn.

Aan de weduwen van die officieren, welke

a. in den oorlog gesneuveld of gedurende den krijg aan bekomen wonden zijn gestorven,

b. tijdens den oorlog ziek zijn geworden en binnen een jaar na het sluiten van den vrede zijn overleden,

wordt, boven het gewone pensioen, zoolang zij weduwe blijven, onder den naam *Beihülfe*, eene jaarrente verleend als volgt:

aan weduwen van generaals	f 900,
» » » hoofdofficieren	» 720,
» » » subalterne officieren	» 540.

Bij hertrouwen behouden zij het pensioen nog gedurende één jaar.

Aan ieder kind van de onder *a* en *b* genoemde officieren wordt eene jaarrente van *f* 90 uitgekeerd, zoolang de moeder nog leeft; is ook deze gestorven, dan wordt de ondersteuning op *f* 150 gebracht, alles tot het achttiende levensjaar.

Eene ondersteuning van *f* 90 ontvangt eveneens de achtergebleven vader of grootvader, en de achtergebleven moeder of grootmoeder van den overledene, wanneer deze hun eenige verzorger was en zulks zoolang hulp noodig is.

Van de officieren worden geene bijdragen gevorderd (1).

Engeland.

(*Royal warrant for the pay, appointment, promotion of the army*, London, HARRISON & SONS 1891. *The Navy List 1891*, London, DARLANG & SON).

Alle pensioenen zijn geregeld bij rijkswetten, ook de weduwen- en weezenpensioenen, *zonder bijdragen van de officieren.*

Weduwenpensioen. . . . 120—40 pst. naar rang.

Bij dood door verwonding. . 200—80 » » »

Verhooging voor kinderen . . 10—20 »

In het tweede geval 15—30 »

De weduwe ontvangt geen pensioen, wanneer het huwelijk plaats had na den 60jarigen leeftijd van den man en minder dan 12 maanden vóór zijn dood, tenzij deze het gevolg was van een ongeluk in dienst overkomen, of na pensionneering. Ook ontvangt de weduwe geen pensioen, indien zij vermogend is, te beoordeelen naar eene; »Confidential Scale, fixed by the Admiralty», in verband met den laatsten rang van den echtgenoot.

De toelage aan weezen geschiedt voor meisjes tot het 21ste en voor jongens tot het 18de levensjaar.

Bij hertrouwen der weduwe gaat haar pensioen verloren of wordt dit overgebracht op de minderjarige kinderen.

Onder bepaalde omstandigheden kunnen ook moeders en zusters van gesneuvelde officieren ondersteuning van Rijkswegen ontvangen (2).

Van de officieren worden geene bijdragen gevorderd.

(1) In de op 27 Januari 1893 gehouden rede van Professor VAN GEER, in de Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap, wordt (zie: bladz. 217 van het *Verslag* en de bijlagen) gezegd, dat de officieren in Duitschland 3% van hun tractement of pensioen aan de schatkist moeten bijdragen.

Werkelijk werd dit ook bepaald in het »Gesetz vom 17 Juni 1887», doch de Heer VAN GEER was toch niet juist ingelicht. Immers, reeds bijna vijf jaren voor Z.H.Gel. zijne belangrijke rede hield, nl. den 5den Maart 1888, was in Duitschland eene nieuwe rijkswet vastgesteld, waarin werd bepaald, dat: »die nach Reichsgesetz vom 17. Juni 1887 zu entrichtenden *Wittwen- und Waisengeldbeiträge*, unbeschadet des an die Verpflichtung geknüpften Anspruchs auf Wittwen- und Waisengeld, vom 1 April 1888 ab, nicht mehr erhoben werden.»

(2) Zie: *Verslag* Vereeniging tot beoefening der Krijgswetenschap 1893, pag. 256.

Oostenrijk—Hongarije.

Weduwen van officieren hebben recht op pensioen, wanneer het huwelijk gesloten is terwijl de man actieven dienst verrichtte en de echtgenoot of gevallen is in den krijg, of overleden is tengevolge van de uitoefening van den militairen dienst, of, ongeacht de oorzaak van den dood, wanneer de man op zijn sterfdag recht zou hebben gehad op levenslang pensioen, wegens tienjarigen dienst of meer, of wel reeds gepensionneerd was.

Het weduwenpensioen bedraagt voor de weduwe van een:

veldmaarschalk.	f 2400,
feldzeugmeister	» 1920,
luitenant-veldmaarschalk	» 1440,
generaal-majoor.	» 960,
kolonel.	» 720,
luitenant-kolonel.	» 540,
majoor.	» 480,
kapitein of ritmeester.	» 420,
1ste luitenant.	» 360,
2de luitenant.	» 300.

Wanneer de echtgenoot te velde een hooger commando heeft dan aan zijn rang toekomt en dit officieel is bevolen, dan ontvangt de weduwe het pensioen van dien hooger rang, wanneer de man tijdens het voeren van dat hoogere commando sneuvelt of aan in dat tijdsverloop bekomen wonden overlijdt.

Boven het gewone pensioen ontvangt de weduwe eene verhooving van 50%, wanneer de officier is gesneuveld of wel binnen een jaar gestorven is tengevolge van den strijd.

Mocht zij, wegens bewezen diensten aan den Staat, zelf recht hebben op pensioen, dan behoudt zij dit eveneens.

Het weduwenpensioen vervalt door den dood der weduwe, door een nieuw huwelijk, of wanneer de vrouw op andere wijze door den Staat wordt verzorgd; wordt zij na een tweede huwelijk opnieuw weduwe, dan herkrijgt zij het vroegere pensioen. Heeft zij door het tweede huwelijk ook recht op pensioen, dan wordt haar het hoogste uitgekeerd.

Weezenpensioen wordt uitgekeerd:

- 1°. ingeval de vader gesneuveld is of tengevolge van den strijd is overleden;
- 2°. aan ouderlooze weezen;
- 3°. aan kinderen, wier moeder geen recht op pensioen heeft.

In alle andere gevallen wordt slechts weezenpensioen verleend, wanneer de weduwe bij het overlijden van haar man minstens drie onverzorgde kinderen ten haren laste heeft.

Het vervalt bij jongens op 20jarigen leeftijd en bij meisjes, wanneer zij 18 jaar zijn geworden, en bedraagt voor kinderen van een:

veldmaarschalk.	f 300,
feldzeugmeister en luitenant-veldmaarschalk. »	240,
generaal-majoor.	» 180,
kolonel.	» 120,
luitenant-kolonel en majoor.	» 96,
kapitein of ritmeester.	» 84,
1ste luitenant.	» 72,
2de luitenant.	» 60,

voor elk kind.

Het gezamenlijk bedrag mag niet hooger zijn dan het weduwenpensioen. Was de vader reeds gepensionneerd, dan mag het weduwen- en weezenpensioen niet hooger zijn dan het pensioen, dat de overledene het laatst heeft genoten.

De weduwe is verplicht om met haar pensioen en de toelage voor de kinderen deze op te voeden tot ze den reeds genoemden leeftijd hebben bereikt.

Stiefkinderen tellen als eigen kinderen mede.

Ouderlooze weezen of kinderen, wier moeder of stiefmoeder geen recht op pensioen heeft, krijgen 50% verhooging, met het weduwenpensioen als maximum.

Het weezengeld vervalt:

- 1°. bij den dood van het kind;
- 2°. wanneer dit den reeds genoemden leeftijd heeft bereikt;
- 3°. wanneer het op eene andere wijze wordt verzorgd (bijv. wanneer de jongen in staats- of particulieren dienst treedt of opgeleid wordt in eene militaire inrichting en voorts wanneer het meisje huwt, zich in een klooster begeeft, enz.);
- 4°. bij veroordeeling tot gevangenisstraf na het veertiende jaar;
- 5°. wanneer het kind zich in het buitenland vestigt.

Van de officieren worden geene bijdragen gevorderd.

(Wordt vervolgd.)

UNIFORM DER VELDARTILLERIE.

'n Idee alleen, dat ik met bescheidenheid aan ieder ter overweging geef, die belang stelt in de veranderingen, welke de uniform van den veldartillerist — van den officier, zoowel als van den mindere — ondergaat.

Sedert kort heeft de veldartillerie de talpa, de officier bovendien de nieuwe sjerp.

De uniformjas zal nu hoogst waarschijnlijk aan de beurt komen.

Algemeen is men het er over eens, dat bij den troep kortejas en mouwvest een niet alleen ondoelmatige, maar ook kostbare dracht vormen, die er naar vraagt hoe eer hoe liever door één meer practisch kleedingstuk te worden vervangen.

Als vanzelf beveelt zich daarvoor aan het cadettenmouwvest, gewijzigd naar de eischen en de traditiën van het wapen. De voordeelen, aan eene dergelijke dracht verbonden, springen te zeer in het oog, dan dat het noodig zou zijn ze hier op te noemen. Alleen wensch ik er op te wijzen, dat elke toevoeging van *tressen* of van *biezen* aan een kleedingstuk, dat de man later dagelijks in den stal en bij exercitiën moet dragen, op den duur tot vele vernieuwingen en reparatiën aanleiding zal geven, iets wat de kosten van de nieuwe uniform aanmerkelijk hooger zal maken, terwijl het zeer de vraag zal zijn of de netheid er zooveel door gebaat zal worden. Wanneer de standaardmodellen van prima snit zijn, zal blijken dat ook hierbij eenvoud het kenmerk is van het ware.

Oostenrijk, Frankrijk en nog andere landen zijn tot een dergelijk hoogst eenvoudig soort mouwvest voor den troep gekomen.

Toch zouden er zich bij deze keuze al dadelijk een tweetal moeilijkheden voordoen :

- 1°. Hoe van dit mouwvest een behoorlijk groot-tenuë te maken?
- 2°. Hoe de officiersjas te kiezen, die overeenstemt met dit troepenmouwvest?

Over dit laatste punt — of liever over deze laatste vraag — wenschte ik gaarne iets in het midden te brengen.

Elk mouwvest, hoe practisch ook ingericht en hoe keurig ook van snit, blijft altijd iets ongekleeds behouden; vandaar het woord mouwvest, een vest met mouwen.

Voor officieren zijn er verschillende gevallen denkbaar, waarin het dan ook niet voldoen zou, terwijl, naast den eisch van doelmatigheid, ook andere eischen op den voorgrond komen. De officiersjas kan eenvoudig wezen, maar zij moet gekleed zijn.

En het behoort dan ook gelukkig niet tot de onmogelijkheden om hieraan te voldoen en eene dracht te ontwerpen, die verband houdt met het troepenmouwvest, daarvan niet te onderscheiden is op een afstand van een paar honderd meter, geschikt bij de talpa kan gedragen worden en tevens voldoende gekleed is voor de gevallen, waarin dit geëischt wordt.

De *attila*, die au fond niets anders is dan een cadettenmouwvest, voorzien van tressen en verder garnituur, komt mij voor dit doel als geknipt voor.

In Frankrijk heeft men bij de veldartillerie en bij andere onderdeelen dezelfde moeilijkheden ook op deze wijze opgelost. Daar dragen officieren en onderofficieren de *attila*, de manschappen het mouwvest.

Wanneer men zich een *attila* voorstelt, voorzien van zwartfluweelen kraag en een vijf- of zevental platte zwarte tressen, in den geest zooals mij die onder de oogen kwamen in de *Illustration* van 26 September jl., op het portret van Generaal GALLIENI, dan verkrijgt men daarmee eene wijze van kleding voor de officieren, die voldoende afwijkt van de cavalerie-uniform en die mij hoogst eenvoudig, hoogst practisch en hoogst fatsoenlijk voorkomt.

Tusschen talpa en sjerp zal eene dergelijke *attila* een bijzonder goed figuur maken; voor dagelijkschen dienst te paard en te voet kan men zich geen practischer en netter uniform denken.

Ook aan de onderofficieren zou men de *attila* kunnen geven.

Hiermede zou ik kunnen eindigen, ware het niet, dat ik mij verplicht voelde nog een antwoord te geven aan hen, die het troepenmouwvest, zooals ik dat boven beschreven heb, wel wat heel eenvoudig zullen vinden, en mij de vraag zouden stellen: hoe kan de man daarmede 's Zondags uitgaan en hoe is het mogelijk daarvan een behoorlijk groot-tenue te maken? Hierdoor kom ik dus als vanzelf tot de eerste vraag, die ik eigenlijk van plan was thans te laten rusten.

Daarom slechts eene aanwijzing.

Het vraagstuk van de groot-tenue is moeilijker tot eene oplossing te brengen dan het boven behandelde, ook omdat de keuze van versierselen, die — zonder groote kosten — aan een eenvoudig uniform als het mouwvest voldoende relief geven, zoo uiterst gering is.

Toch heeft de artillerie vroeger een uniformstuk bezeten, dat er in hooge

mate toe bijdroeg om aan de uniform een smaakvol en martiaal cachet te geven.

Ik bedoel de *giberne*.

Populair bij het geheele wapen, is zij — tot ieders spijt — afgeschaft in eene algemeene neiging om alles te schrappen in de officiersuniform, wat niet direct van practisch nut was en naar overbodige versiering geleek.

Nu echter is het blaadje omgekeerd. Men staat thans voor het geval — altijd in de onderstelling dat het besproken mouwvest een geschikt kleedingstuk voor den troep wordt gevonden —, dat men moet zoeken naar eene versiering, die het mouwvest in die mate releveert, dat er een groot-tenu van te maken valt.

En dat doet de *giberne* ongetwijfeld in hooge mate. Wanneer de man over zijn mouwvest de *giberne* aanheeft, zal hij er nog slechts weinig bij noodig hebben (eenvoudige epauletten of iets dergelijks) om uitstekend gekleed en kranig voor den dag te komen.

Op grond daarvan en bovendien omdat zij, tot berging van de revolverpatronen, de weinig oogelijke patroentasch zou kunnen vervangen, acht ik de invoering van de *giberne* voor den troep en hare wederinvoering voor de officieren zeer gewenscht.

Wanneer er dan ook sprake van mocht zijn om de uniform van de veldartillerie te wijzigen in den geest zooals hierboven is beschreven, dan geloof ik dat daarbij aan het wapen geen grooter dienst zou kunnen worden bewezen, dan ons daarbij de *gibernetasch* te geven, die vroeger enkel luxe was, maar die thans, door gewijzigde omstandigheden en uit een decoratief-practisch oogpunt, weder reden van bestaan heeft gekregen.

En wij officieren de meesten van ons, misschien allen, zullen de *giberne* met vreugde in eere hersteld zien.

A. W. DEN BEER POORTUGAEL,
1ste Luit. Veldartillerie.

Bergen-op-Zoom, October 1896.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Onze voedingsmiddelen, hunne samenstelling, voedingswaarde, toebereiding, verteerbaarheid en kenmerken, door Dr. A. J. C. SNIJDERS. Met 4 gekleurde tabellen. Tweede, geheel omgewerkte druk. Zutphen, W. J. THIEME & COMP. Prijs f 1.90.

Het is een gelukkig verschijnsel van den laatsten tijd, dat zich allengs gezonde begrippen over voeding en voedsel in de maatschappij eene plaats veroveren.

In ons vaderland beheerschten voor weinige jaren overlevering, onkunde, vooroordeel en dwaze theorieën deze geheele wetenschap.

Medici citeerden CATS met wijsheid:

Went tot slechten kost een kindermomd,
Want is het eten door de keel
Dan is het alles even veel.

Toen kregen in Noord-Nederland de kindertjes jenever in de pap tegen het zuur en..... met welke pap werd, aan die panden der huwelijksliefde, een kansje gegeven om den hongerdood te ontkomen.

Na weinige maanden werd hun vervolgens brood en aardappelen met kool of wortelen, behoorlijk gekauwd en met speeksel gemengd, in den mond geduwd en zoo gingen niet eens allen te gronde.

In de hoogere klassen vreesde men door varkensvleesch roos, door rundvleesch booze hartstochten en branderigheid bij de kinderen op te wekken, door kaas en vet huiduitslag te veroorzaken, maar was men gul met levertraan.

Het Nederlandsche volk werd zijn geheele leven vervolgd met die geleerdheden. Roggebrood heette voedzamer dan witte brood, visch liet den mensch, zooals hij is, een of twee eieren stonden gelijk met een halfpond vleesch en soms werd de diepzinnige vraag gesteld of oude Bordeaux, dan wel Bourgogne, Port of Malaga de meeste kracht gaf.

Voor zieken stonden sterke bouillon en lijm, in de gedaante van hertshoorngelei, als krachtgevers bovenaan op de lijst.

Gelukkig behoort dit alles, bij medici althans, vrij wel tot het verleden, maar ketterijen op het punt van voeding en voedingsleer zijn nog, zelfs in de beschaafde klassen, in vollen bloei.

Wie hier als verspreider van licht en als strijder voor waarheid wil en kan optreden, doet een verdienstelijk werk en kan, als een weldoener der menschheid, aanspraak maken op de dankbaarheid zijner tijdgenooten.

De Heer Dr. SNIJDERS heeft het geluk gehad een werk te leveren, waaraan de — in ons land zeldzame — eer van eenen tweeden druk te beurt valt.

Een wetenschappelijk werk, dat binnen zoo korten tijd, een tweeden druk beleeft, kan niet anders dan in eene groote behoefte voorzien en moet uitstekend bruikbaar zijn; hier toch geldt zeker: *Vox populi vox Dei!*

Nu zouden wij hiermede kunnen volstaan, verdiende het werk niet ten volle de moeite eener aandachtige lezing en bespreking en eener aanbeveling aan velerlei soort van Nederlanders van beide geslachten.

Uit de inleiding blijkt dat de Schrijver vooral het oog heeft op de arbeidersbevolking. Hij hoopt haar, door zijne kennis en leeringen, eenen gezonden geest (sic) in een gezond lichaam te verschaffen. Hij, die bekend is met het feit, dat een huisgezin in dien stand in weinige jaren van twee tot zeven en meer personen aangroeit, — die hunne woonruimten kent, met hare bedorven lucht en verregaande onzindelijkheid, — de zware belasting, die door hen aan jenever en tabak wordt opgebracht, — de vooroordeelen, waaronder zij gebukt gaan, enz., — zal het pogen van den Schrijver met bewondering aanzien, maar aan den goeden uitslag twijfelen.

Voor andere soorten van menschen kan zijn werk echter veel nut stichten.

Voor het leger en de vloot, zoowel in tijd van oorlog als van vrede, is kennis van voedingsleer bij allen, die gezag uitoefenen, noodzakelijk.

Bij de officieren van gezondheid wordt die wetenschap wel is waar beoefend, maar hunne meening werd vroeger in het geheel niet en thans nog zeer weinig gevraagd.

Voor de directiën van volksgaarkeukens in dit boek een livre d'or.

In de kookscholen, die in Nederland het burgerrecht schijnen te hebben veroverd, kan dit boek de basis van het wetenschappelijk onderwijs zijn en moge zodoende de kookkunst, naast de schoone kunsten gaan bloeien, tot heil der menschen in Nederland, die tot dusverre, met de beste voedingsmiddelen, slechts de onsmakelijkste gerechten wisten voort te brengen.

Moge dan blijken, dat eene goede voeding het misbruik van jenever en tabak tegengaat en dat eene tevredene en blijmoedige volksstemming wellicht het aantal misdaden zóó doet verminderen, dat de gevangenen tot volkskeukens en eet-zalen kunnen worden ingericht.

Maar ter zake.

Het boek bestaat uit drie deelen.

Het *1ste deel*, zijnde een beknopt overzicht der voedingsleer, bestaat uit twee hoofdstukken:

I. Voeding en voedingsstoffen.

II. De eischen eener goede voeding.

Het *2de deel*, bevattende de keuze der voedingsmiddelen in verband met de voedingswaarde, telt twee hoofdstukken, namelijk, de berekening der voedingswaarde en de keuze der voedingsmiddelen in verschillende gevallen.

Dit laatste hoofdstuk omvat:

I. De voeding in het 1ste levensjaar,

II. De voeding tot het 15de levensjaar,

- III. De voeding van de volwassenen,
IV. De voeding van bejaarden,
V. Eene berekening van kostrantsoenen,
met 6 onderdeelen, waarin ook de voeding van den soldaat voorkomt.

Het 3de deel, onze voornaamste voedings- en genotmiddelen besprekende, is als volgt ingedeeld:

HOOFDSTUK I.

Algemeen overzicht.

1. De verteerbaarheid onzer voedingsmiddelen.
2. De toebereiding onzer voedingsmiddelen.
3. Het keukengereedschap.
4. Het conserveeren der voedingsmiddelen.
5. De kenmerken van deugdelijkheid en het onderzoek der voedingsmiddelen.

HOOFDSTUK II.

De dierlijke voedingsmiddelen.

1. Vleesch:
 - a. Uitwendige samenstelling.
 - b. Bestanddeelen.
 - c. Kenmerken van deugdelijkheid.
 - d. Voedingswaarde van verschillende vleeschsoorten.
 - e. Verteerbaarheid van verschillende vleeschsoorten.
 - f. Vleesch van verschillende lichaamsdeelen.
 - g. Ziekten van het slachtvee en bedorven vleesch.
 - h. De toebereiding van het vleesch.
 - i. Het conserveeren van vleesch.
2. Wild en gevogelte.
3. Visch.
4. Eieren.
5. Melk:
 - a. Bestanddeelen.
 - b. Verteerbaarheid.
 - c. Gebreken en vervalsching van melk.
 - d. Onderzoek der melk.
 - e. Conserveeren van melk.
6. Zuivelproducten:
 - a. Room en tapte of vlote melk.
 - b. Karnemelk.
 - c. Kaas.
 - d. Boter en margarine.
 - e. Vet en reuzel.

HOOFDSTUK III.

Plantaardige voedingsmiddelen.

1. Meel:
 - a. Bestanddeelen en eigenschappen.
 - b. Toebereiding.
 - c. Verschillende meelsoorten en hare voedingswaarde.
 - d. Kenmerken, gebreken en onderzoek van meel.
2. Brood:
 - a. Broodbereiding.
 - b. Wijziging der samenstelling bij het bakken.
 - c. Verteerbaarheid en voedingswaarde van het brood.
 - d. Gebreken van het brood.
3. Peulvruchten:
 - a. Bestanddeelen.
 - b. Verteerbaarheid.
 - c. Toebereiding.
 - d. Aardnoten.
4. De aardappel:
 - a. Samenstelling en voedingswaarde.
 - b. Verteerbaarheid.
 - c. Toebereiding.
 - d. Gebreken van den aardappel.
5. Groenten, vruchten en champignons:
 - a. Bestanddeelen en voedingswaarde.
 - b. Beteekenis voor de voeding.
 - c. Toebereiding.
 - d. Champignons.

HOOFDSTUK IV.

Genotmiddelen.

1. Beteekenis der genotmiddelen.
2. Het keukenzout:
 - a. Rol van het keukenzout.
 - b. Onderzoek.
3. De suiker:
 - a. Rol van de suiker.
 - b. Onderzoek van de suiker.
4. Azijn:
 - a. Azijnsoorten en kenmerken.
 - b. Watergehalte.
 - c. Vreemde bijmengselen.
5. De alcaloïed-houdende genotmiddelen:
 - a. Koffie.
 - b. Thee.
 - c. Cacao en chocolade.

6. Specerijen.

7. Alcoholische dranken.

a. Rol der alcoholische dranken.

b. De wijn en het onderzoek daarvan.

Instrumenten en chemicaliën.

Nu zal ieder wel moeten toestemmen, dat men waar voor zijn geld heeft en dat dit alles, in een klein boekje samengevat en met duidelijke letter gedrukt, een meesterstuk mag heeten. Wanneer men er nu niet meer van vraagt, dan het geven kan, is het ook waarlijk in staat nut te stichten.

Wij beginnen met het Iste Hoofdstuk, getiteld: voeding en voedingsstoffen.

Dit wordt kort en vrij duidelijk in 29 bladzijden afgehandeld. Voor hem, die de beginselen van physiologie en chemie niet kent, zal er echter, bij eene aandachtige lezing, nog veel duisters overblijven.

De tabellen I en II met hare duidelijke graphische voorstellingen zullen hem evenwel te hulp komen bij de scheikundige samenstelling der voedsels, doch zonder duchtige toelichting zal hij in de spijsvertering niet ver doordringen. Dit behoeft echter ook niet, als hij slechts weet, dat er een wetenschap is, die in deze materie reeds veel gevonden heeft en met noeste vlijt werkt om nog meer te vinden, zal hij zich wellicht onthouden van het maken van ongenietbare theorieën.

In het IIde Hoofdstuk worden de eischen eener goede voeding en de hoeveelheid der op te nemen voedingsstoffen besproken.

De onderzoekingen van den laatsten tijd hebben hier ook practische uitkomsten geleverd, om althans met grond te kunnen aangeven hoeveel gewicht aan eiwit, vetten en koolhydraten wenschelijk is, voor soldaten, gevangenen, ook in weeshuizen, inrichtingen voor oude mannen en vrouwen en andere gestichten, waar het er op aan komt eene goede voeding met de minst mogelijke onkosten te vereenigen.

In de maatschappij zal men nog jaren stuiten op onkunde, vooroordeel en gewoonte.

Bij het bespreken der voeding met plantaardige stoffen, hier meer bepaald aardappelen, had wel vermeld kunnen worden dat bij voeding met veel zetmeel, dit ten deele onveranderd het lichaam verlaat. Reeds vóór 40 jaren maakte **DONDERS** hierop opmerkzaam.

Bij de behandeling van het vegetarisme trof ons de uitdrukking, dat te veel vleesch *overprikkeling der organen* teweegbrengt; onwillekeurig denkt men ook hier aan **FAUST's** »Wo Begriffe fehlen, da stelt ein Wort zur rechten Zeit sich ein».

De tegenstelling der bandeloze en vechtlustige vegetarianen in den Boven-Pfalz met den phlegmaticen (sic) Engelschman, die juist buitengewoon veel vleesch eet, is misschien »schlagend», maar mij niet duidelijk.

Wanneer men het ontzettend volumen voedsel ziet, dat de vegetarianen gebruiken, het groote tijdverlies door hunne vele maaltijden, de akelige vetvorming, die bij hen zoo veelvuldig voorkomt, en de groote apathie, die geen ongewoon verschijnsel is zelfs bij jonge vegetarianen, dan zal men, evenals vele bekeerde enthousiasten voor deze dwaasheid, gemakkelijk inzien, dat de gedwongen vegetarianen te beklagen zijn en de vrijwilligen niet tot de verstandigsten gerekend moeten worden.

Het Hoofdstuk, handelende over de berekening van de voedingswaarde onzer

voedingsstoffen, zal ieder deskundige met genoeg lezen en kan den *niet*-deskundige, met tabel III voor oogen, spoedig op de hoogte brengen. Het is duidelijk en zeer goed voorgedragen.

Vervolgens kan men nuttige wenken over de voeding van zuigelingen en kinderen opdoen, om te komen tot de voeding van volwassenen en bejaarden en tot de berekening van den kostenden prijs van behoorlijke rantsoenen voor den minderen stand.

Wij zijn het met den Schrijver eens, dat kennis der voedingswaarde hoog noodig is, maar gelooven, dat op dit veld de philanthropie werkzaam moet optreden.

In het groot opdoen, in massa bereiden en dan voor den minst mogelijken prijs laten gebruiken in daartoe geschikte lokalen, komt mij voor als het eenige middel, om langzamerhand den volkssmaak te wijzigen, de kosten der bereiding tot een minimum te reduceeren, de zindelijkheid in de woningen te bevorderen, het luchtbederf tegen te gaan, enz., enz.

Of de haring met gebakken aardappelen en de karnemelk met stroop als toespijs dan voldoen zullen, kan mijnentwege beproefd worden, ik voor mij echter begeer niet mede aan te zitten.

Wij laten de dagrantsoenen van 18—50 cents daar en willen liever zien, wat de Schrijver over de voeding van den militair in Nederland zegt.

Hij bepaalt zich tot het kort vermelden van wat in het Reglement (in 1895 bij VAN CLEEF uitgegeven) te lezen is en beoordeelt de rantsoenen als zeer voldoende.

Het al of niet wenschelijke van militaire slachterijen en bakkerijen en de vreemde, weinig nationale voeding, met twee soepen daags — eene dikkere en eene dunnere — mochten wel eens besproken worden. De lange tijd tusschen het zogenoemde middagmaal en het eerste maal van den volgenden dag, de onkunde der koks, de weinig wetenschappelijke kookinrichtingen zullen nog steeds maken, dat met voldoende rantsoenen de voeding van den soldaat veel te wenschen overlaat. De marine had ook wel besproken kunnen worden.

Nu volgt een Hoofdstuk waarboven staat: Onze voornaamste voedings- en genotmiddelen. Hunne verteerbaarheid, toebereiding, hunne kenmerken en het onderzoek, benevens het keukengereedschap en het conserveeren van voedingsmiddelen. Dit alles wordt op 14 bladzijden besproken en zal hen, die er niets van weten, niet veel wijzer maken.

Hoofdstuk II. Het vleesch, dit voedingsmiddel bij uitnemendheid, wordt breedvoerig en flink behandeld.

Wij zouden echter zoo gaarne zien dat, bij kenmerken van deugdelijkheid, uitdrukkingen vermeden werden als »versch vleesch heeft in het algemeen een eigenaardigen geur, die niet onaangenaam doch zeer verschillend is»; dit geeft even weinig als het lakmoespapiertje.

MOZES was de eerste ons bekende vleeschkeurder en na hem is nog geen betere opgestaan.

Het vleeschkeuren is een wetenschappelijke daad en mag niet zoo lichtvaardig behandeld worden, als nog maar al te veel gebeurt.

Het dier moet bij het leven gekeurd, bij het slachten moeten de organen in borst en buikholte onderzocht en na het afhakken moeten ook het vleesch en de beenderen aan een onderzoek onderworpen worden. Dit alles moet door deskundigen geschieden, wil het onderzoek eenigen waarborg geven.

De bereiding van het vleesch en het conserveeren worden kort behandeld.

Of in ons land bevroren vleesch en de carne pura reeds zijn ingevoerd is mij onbekend. Schelvisch en kabeljauw, in ijsklompen ingevoerd, heb ik gezien, geproefd en uitstekend bevonden.

Het Australische vleesch is in vroegere jaren met succes in de militaire menages beproefd, maar er werd vreemd mede omgesprongen.

Het Hoofdstuk visch wordt spoediger afgehandeld dan dat over het vleesch.

Er wordt bijna een bladzijde besteed aan de mededeeling hoe doode visch nog als versche visch te herkennen is en hoe men opblazen van schelvisch en kleuring van kieuwen met fuchsine moet herkennen. Voor wien dit nuttig kan zijn, is mij niet duidelijk.

Onder de geconserveerde visschen neemt onze vaderlandsche stokvisch eene eerste plaats in. Wie nu meent, dat de mindere klasse stokvisch een lekker maal vindt, bedriegt zich. Ga maar op Goeden Vrijdag naar de kazerne.

Dertig jaar geleden had een goedhartige ritmeester, voor zijn eskadron, op zijn eigen kosten een saus laten maken, daar hij het eetketeltje met aardappelen, rijst, stokvisch en boter (?) gevuld, wat primitief vond. Ieder kon een of twee soeplepels dier saus bekomen om daarmede zijn koeskoes te maken. De meesten weigerden; enkelen namen het, proefden en wierpen daarna den geheelen inhoud weg.

Door de onderofficieren werd de saus met graagte gegeten.

In dien tijd heette de voeding op marsch uitstekend, als de landlord in het kwartier onthaalde op klaar aardappels en een borrel.

De melk werd reeds vroeger als model voedsel, als uitgangspunt der voedingsleer, later als kindervoedsel behandeld.

Zeer terecht wordt zij, wat hare bestanddeelen betreft, nog eens omstandig ter sprake gebracht.

De verteerbaarheid levert nog al individueele verschillen.

De in sommige streken verachte karnemelk (varkensmelk) is, ook volgens den Schrijver, gemakkelijker verteerbaar en wordt vaak als geneesmiddel aangewend.

Biest wordt niet vermeld, evenmin als kumys.

Over het koken der melk hadden wij gaarne iets meer vermeld gezien. Melk, die $\frac{1}{4}$ uur gekookt heeft, is voor zieken en zuigelingen niet aanbevelenswaardig.

Het physisch en chemisch onderzoek der melk wordt zeer terecht met veel zorg, duidelijk en nauwkeurig besproken, evenals de wijzen om melk te conserveeren.

De kaas, dat voedsel bij uitnemendheid, zou mijns inziens het noodrantsoen van den soldaat moeten zijn. Als geconcentreerde onbederfbare melk is het met scheepsbeschuit een uitstekend noodrantsoen.

Het wordt hier kort maar goed behandeld.

Boter en margarine worden in eenen adem genoemd en besproken.

Wij vinden de uitvinding van het margarine een geluk voor den minderen man, maar meenen toch, dat dit surrogaat van boter onherroepelijk bij vet en reuzel genoemd en besproken moet worden en de boter, om vele redenen van economischen en technischen aard, uit zijne nabijheid gehouden moet worden.

Wij zijn nu genaderd tot het IIIde Hoofdstuk, plantaardige voedingsmiddelen.

Meel. Dat *tegenwoordig* in Nederland **VOORAL** roggebrood gegeten wordt, betwijfelen wij.

Bij den aanvang van dit Hoofdstuk worden eenige gewone zetmeelsoorten in afbeeldingen gegeven en de omzetting van zetmeel in dextrine en suiker beschreven.

Wij hadden in dit Hoofdstuk linzen en aardappelmeel gaarne gemist evenals sago en rijst, daar zij geen brood leveren.

Vermicelli en macaroni, althans zooals zij in Italie gegeten worden, bestaan grootendeels uit maismeel.

Ook dit meel heeft voor de broodbereiding geen recht hier besproken te worden.

De eigenschappen van goed tarwemeel, laten wij voor wat zij zijn. De verhouding van zemelen in de gemalen tarwe; de voedingswaarde van verschillende soorten van zemelen, gewijzigd door het malen en de bereiding; de bepaling van de hoeveelheid en hoedanigheid der kleefstof in de tarwe; zij alle hadden niet mogen ontbreken.

Er zijn nog meer toestanden van meel die bespreking verdienen, bijv. het dood gemalen zijn, enz.

Nu volgt het Hoofdstuk der broodbereiding.

Het proces van gisting is zeer duidelijk en goed beschreven, evenals het bakken. Jammer maar, dat bij de uitstekende tarwe in Nederland zooveel slecht brood gegeten wordt.

Verbetering van het brood door bijvoeging van maismeel wordt door den Schrijver voorgelagen. Men bedenke echter, dat de kleefstof der maïs voor broodbereiding ongeschikt is.

De gebreken van het brood worden spoedig afgedaan.

Onder de vervalschingen wordt de bijmenging van kopervitriool, in navolging van vele schrijvers, ook hier vermeld. Mij komt het, om den afschuwelijken smaak van dit zout, onbegrijpelijk voor en ik heb wel eens gedacht, of het was, om den dilettant in de scheikunde, eene mooie reactie aan de hand te doen, bij lezingen in Natuurkundige Genootschappen, enz., dat deze bijmenging vermeld wordt.

Nu volgt nog een enkel woord over peulvruchten en aardnoten, om daarna over te gaan tot den *aardappel*, zoo vaak gescholden en verguisd, maar toch het brood der armen, de buikvulling der onbemiddelden, de aardvrucht, die Europa bijna een eeuw lang voor hongersnood heeft bewaard en die DRAKE en PARMENTIÈRE eens tot weldoeners van Europa deed uitroepen.

De Schrijver wil de aardappels, in de monteering, op tafel laten verschijnen, evenals in Ierland.

De solaniae uit de schil boezemt hem geen angst in, ook heeft hij een recept om zoete aardappels eetbaar te maken.

Daar wij in het uitsluitend gebruik van aardappels niet alleen eene treurige noodzakelijkheid zien, maar ook eene slechte gewoonte, op overlevering en vooroordeel gebaseerd, gelooven wij dat ook hier van philanthropie en verlichting alleen verbetering te wachten is.

Groenten en vruchten slaan wij over, om nog een goed stuk over champignons te vermelden, dat in het kort bevat, wat over deze planten als voedingsmiddel te zeggen is, doch waarbij wij gaarne de meest voorkomende, eetbare zwammen vermeld en afgebeeld hadden willen zien, omdat de Noord-Nederlanders op dit punt zoo onkundig zijn.

Het IVde Hoofdstuk handelt over de genotmiddelen.

Hoewel wij niet gelooven dat genotmiddelen en toespizzen synoniemen zijn en wij soep, bouillon en vleesextract daaronder niet zouden durven rekenen, willen wij dit maar onbesproken laten en zeggen dat het stukje over keukenzout wel aardig is, maar dat het gebruik van zout aan kolossale individueele afwisseling onderhevig is.

In Duitschland eet men Brot mit Salz; in sommige streken van Noord-Brabant en Vlaanderen doet men zout in de koffie; in Zweden, Noorwegen en Schotland is het zout niet zoo gewild als in Rusland; in de binnenlanden van Zuid-Amerika is er weinig vraag naar.

Men leerde in mijn jeugd, dat een mensch bij een voeding zonder zout te gronde ging en dat dit ergens een doodstraf was. Prachtig!

Onze mindere klassen houden veel van zout. Zij noemen sterk gezouten spizzen hartig of hartelijk. De soldatensoep moet zeer zout zijn en ook peper moet er ruim in voorkomen, zal zij smakelijk genoemd worden. Dit geeft dan ook des zomers op marsch aanleiding tot schromelijk water drinken en zweeten, 's winters tot veelvuldig verlaten van het gelid.

De dilettant scheikundige kan zich amuseeren, met naar metalen in het zout te zoeken, volgens de hier aangegeven methode.

Suiker volgt nu als genotmiddel en een lans wordt gebroken voor dien titel. Zij mag geen voedingsmiddel zijn, het is verwonderlijk wat de vegetarianen massa's suiker verslinden. Zij meenen daarmede de voeding te ondersteunen. Bij de trainers staat suiker mede in hoog aanzien als respiratiemiddel.

Azijn en zijne vervalschingen worden nu afgedaan.

Daarna komen onder den naam van alcaloïed-houdende genotmiddelen, koffie, thee en cacao op het alignement. De koffie »cette liqueur si chère, inconnue à VIRGILE et qu'adorait VOLTAIRE" wordt met alcohol bijna op eene lijn gesteld. Het is om bang te worden.

Daar in Holland in den regel slechte koffie gedronken wordt, zal men er niet licht aan verslaafd raken.

Een geliefd bedrog, dat in ons land in het groot gedreven werd, was om voor het buitenland de zoogenaamde blauwe boontjes uit mindere Java-soorten te bereiden. In 's Hertogenbosch was jaren lang een fabriek. De kunstenaars waren echter zoo dom niet Berlijnsch blauw en dergelijke te gebruiken: plantenkleurstoffen waren veel beter voor hun doel geschikt.

Thee komt er beter af, maar wordt toch schromelijk vervalscht. Ik geloof, dat de Schrijver zich voor ons land wel wat erg ongerust maakt, evenals voor cacao en specerijen.

Het Hoofdstuk alcoholische dranken begint met de rol der alcoholische dranken: »zij oefenen vooral in verdunden toestand, zooals wijn en bier, eene nuttige, prikkelende en opwekkende werking uit op de spijsverteringsorganen, zoodat zij, mits met mate gebruikt, eene heilzame werking daarop kunnen voortbrengen".

Dit is niet zeer duidelijk, evenmin als de volgende zin.

»De wijn is vooral voor *bejaarden*, *zieken* en *herstellenden* een uitstekend opwekkend middel, hoewel hij zoogoed als geene voedende bestanddeelen bevat". Beide phrases zijn voor een physioloog erg hol.

Het onderzoek van den wijn, de algemeene kenmerken en de vreemde kleurstoffen besluiten dit boek.

Hiermede staan wij aan het einde onzer aankondiging. Nogmaals wenschen wij den Schrijver geluk met zijnen arbeid en bevelen dien warm aan.

Het zij ons echter vergund hem in overweging te geven voortaan aanprijzingen van wijn aan zieken en herstellenden achterwege te laten.

Nog voor korten tijd vonden wij bij een waterzuchtigen lijder aan een hartgebrek, eene flesch Portwijn, hem door zijnen medelijdenden patroon ter versterking gezonden en ten spoedigste half geledigd.

Bij een van menengites herstellend kind vonden wij, *na gebruik* van ouden Malagawijn, ook tot versterking, eene nu doodelijke verheffing en hoe gaarne oude pruffers zich op het lac senum en de vermeende immuniteit van alcohol voor bejaarden beroepen, weet ieder, die in ons land eenigen tijd zieken behandeld heeft.

De scheikundige onderzoekingen zou ik voor mij, maar aan chemici van beroep overlaten, die genoegzame warenkennis bezitten. Wanneer lieden zonder genoegzame chemische kennis en zonder de noodige handigheid ad hoc zich daarmede bemoeien, komen zij tot vreemde, zeker weinig betrouwbare, uitkomsten.

Nog herinner ik mij een dergelijken dilettant, die bij onderzoek van volkomen zuivere boter 40 %, margarine meende gevonden te hebben en wien deze beschuldiging duur te staan kwam.

»Schoenmaker blijf bij uw leest!» geldt ook hier.

Scheikunde, warenkennis en chemische handigheid zijn zaken, die, willen zij eenig nut afwerpen, grondig bestudeerd en gekend moeten worden.

Scherpe Tactiek. Beschouwingen over den aanvallenden strijd der Infanterie, door H. L. VAN OORDT, Kapitein van den Generalen Staf. 's Gravenhage, GEBROEDERS VAN CLEEF, 1896. Prijs f 1,25.

De Nederlandsche militaire literatuur werd een dezer dagen met een hoogst belangrijken arbeid, onder den aan het hoofd vermelden titel, verrijkt.

Werd reeds in de vierde Spectator-aflevering van 1893 door ons de aandacht gevestigd op den levendigen strijd, welke toenmaals in de Duitsche pers gestreden werd, en daarbij de wensch uitgesproken, dat spoedig daarop de inhoud der jongste werken van den luitenant-generaal VON SCHERFF door eene bevoegde hand meer in bijzonderheden zou worden besproken, dan destijds in eene bloote aankondiging kon geschieden; — zulk eene hand heeft de pen opgenomen.

Scherpe tactiek, uitkomst van een gedegen studie, werpt ons de rijpe vruchten der door den Duitschen meester behaalde overwinning op overvloedige wijze in den schoot.

Merkwaardig is het boek, omdat het van eene zijde komt, vanwaar natuurlijker wijze de voorlichting in de eerste plaats wordt verwacht, doch tengevolge van tallooze beslommeringen dikwerf tevergeefs.

Merkwaardig, omdat het een vernieuwd bewijs levert, dat de pers in ruime mate voortgaat de aandacht te schenken aan de zeer hooge belangen van ons hoofdwapen, wat van een opgewekt leven, van ontwikkeling en vooruitgang getuigt.

Naast de belangrijke ballistische studiën over het vuurwapen der infanterie, die onlangs het licht zagen, vormt *Scherpe tactiek* een werk, dat ongetwijfeld in

onze officierskringen, met name de wetenschappelijke bijeenkomsten, met belangstelling zal worden ingeleid en blijken zal eene grondige studie zeer te loonen. O. i. heeft de kundige Schrijver de zich gestelde taak in hoofdzaak volkomen bereikt. Op afdoende wijze toont hij aan, dat voor elke infanterie, dus ook voor de onze, moet worden vastgesteld: in welken vorm en op welke wijze eene bepaalde troepenafdeeling, als onderdeel eener grootere eenheid, den beslissenden aanval op een aangewezen gedeelte van het vijandelijk gevechtsfront technisch kan en moet uitvoeren.

Uit zijn arbeid blijkt dan ook onomstootelijk, dat het wapen behoefte heeft aan een normaal schema voor den aanval van de *beslissende groep*, ten einde aan den leider van het gevecht de juiste uitvoering der door hem verstrekte bevelen te waarborgen, de eenheid der handeling zelfs in de moeilijkste omstandigheden te verzekeren en meerdere, zoo niet de eenige, voorwaarden te bekomen voor het welslagen der vrijwillige of gedwongene onderneming. Hij toont daarbij aan, dat zulk een schema, na een ernstig beraad en grondige bestudeering van het vraagstuk door daartoe bevoegde personen vastgesteld, het initiatief volstrekt niet behoefte te dooden of het wezen van den strijd aan te tasten.

En inderdaad; »die Taktik der wilden Horden, im welcher für die Befehls-gliederung höchstens nur noch die Atome der Einzelzüge erkennbar bleiben» schijnt weldra haren onverdienden roem overleefd te hebben. Wat von SCHERFF aantoonde, HOENIG en KUNZ toejuichten, predikte LEWAL in Frankrijk, von WALDSTÄTTEN en von HOETZENDORF in Oostenrijk.

Het werk geeft op zeer wetenschappelijke wijze den neerslag weder der uitgebreide en dikwerf min of meer gerekte polemiek, waartoe SCHERFF's *Reglementarische Studien* feitelijk den stoot hebben gegeven. Het schenkt dus het groote voordeel ook hen geheel op de hoogte van den tijd te brengen, wien de gelegenheid ontbrak de belangrijke werken te volgen van von SCHERFF, HOENIG, KEIM, KUNZ, LEWAL, MALACHOWSKI en van talrijke ongenoemde schrijvers in verschillende militaire tijdschriften over deze levensvraag der infanterie.

Jammer, dat de Heer van OORDT zijn geesteskind met zulk een eigenaardigen doopnaam de wereld heeft ingezonden. Er is, naar wij meenen, slechts ééne tactiek, ééne enkele op ervaring en nauwgezette studie gegrondveste leer van het gevecht bestaanbaar. De titel schrikte ons aanvankelijk zelfs af, omdat wij meenden eene aanbeveling te zullen aantreffen van MALACHOWSKI's *Scharfe Taktik*. Wij kunnen de lezers van dit tijdschrift echter gerust stellen. *Scherpe tactiek bewijst* ons, dat de zoogenaamde »Scharfe» tot eene zeer slappe aanvoering in den strijd voert.

Eigenaardig is Schrijvers beschouwing omtrent *doel* en *middel* van den strijd. Het toebrengen van materiele verliezen zou slechts het middel zijn om dien te beslechten, het verzwakken van den geest, die den tegenstander bezielt, het doel! In afwijking van de tot hiertoe algemeen omhelsde meening, worden doel en middel hier met elkander verwisseld en — naar wij meenen — niet zonder gevaar. Wanneer de aanval niet wordt ondernomen met het bepaalde voornemen, met den ernstigen wil, die *allen* bezielen moet, om zoo spoedig mogelijk met den vijand af te rekenen, hem op te lossen, tot het uiterste te vervolgen — voor zoover de omstandigheden zulks ook maar eenigszins gedoogen — en hem buiten gevecht te stellen, kortom 's vijands gevechtskracht alzoo daadwerkelijk te breken, dan, het kan niet missen, krijgt de aanval een mat karakter. De »inherente» kracht,

door S. zoo terecht aan het offensief toegekend, zou daardoor ernstig schade lijden. Moge het dan al onbetwistbaar zijn, dat de moreele werking van het vuurgevecht de materiele verre achter zich laat, zoo mag de aanvaller zich geen ander *doel* stellen dan den vijand zoo spoedig mogelijk onder de oogen te komen om hem te verslaan. »Der Zweck aller Kämpfe, die *Niederwerfung* der feindlichen Streitmacht, kann schliesslich nur durch den Angriff erreicht werden" (VON DER GOLTZ).

In het algemeen gelooven wij, dat Schrijvers voorstelling, wanneer zij door den troep werd over- en aangenomen, den offensieven geest op gevaarlijke wijze zou ondermijnen en een teruggang zou veroorzaken naar de manoeuvreer-systemen, onzaliger gedachtenis, van wijlen de MASSENACH's en BÜLOW's. Evenzoo achten wij het eene bedenkelijke aanbeveling, om de voordeelen van het offensief boven het defensief met opzet in onze reglementen en voorschriften te verzwijgen. Tactische cursussen zal men het kader toch wel niet voorhouden; toch moet offensieve zin, vooral bij hen, worden aangekweekt. Wie zal dat ontkennen? Gelukkig leest men dan ook tegenwoordig in ons velddienstvoorschrift: »wanneer een (doorzoekings)patrouille den vijand ontdekt..... vervolgt zij haren marsch en tracht den vijand, in vereeniging met de nevenpatrouilles, terug te drijven." Vroeger daarentegen:»blijft zij hem waarnemen *zonder zich zelf te vertoonen*, terwijl de overige patrouilles *behoedzaam* den marsch voortzetten." Het verschil is teekenend. Hartelijk hopen wij, dat die geest ook onze nieuwe reglementen zal bezielen.

De Schrijver wenscht, naar het voorbeeld van VON SCHERFF, de onderscheiding van de tactische handeling van het geheel en de technische uitvoering van elk der onderdeelen door de uitdrukkingen *gevecht* en *strijd* aan te duiden. Of hem dit gelukken zal, gelooven wij evenmin, als wij er op dit oogenblik de noodzakelijkheid van inzien. Ook VON SCHERFF slaagde daar tot heden niet in; de woorden *Kampf* en *Gefecht* hebben tot onderscheiding van verschillende begrippen voorloopig ook in Duitschland nog geen burgerrecht verkregen. Des te geringer wordt die kans, wanneer men tegelijkertijd wil invoeren: *strijdwijze* en *strijdvorm*, gezamenlijk *strijdorde* te noemen (1), *strijd-* en *gevechtseenheid*, *groot-tactisch*, enz., en in de woorden *opperbevelhebber*, *bevelhebber*, *onderbevelhebber*, *algemeene bevelhebber*, *aanvoerder*, *commandant* en *ondercommandant* de functie wil herkennen, waarin de betrokken persoon wordt beschouwd. Wij haasten ons er echter bij te voegen, dat de hier vermelde uitdrukkingen de bedoeling des Schrijvers, in zijn belangrijk *betoog nedergelegd*, werkelijk *eenigermate verduidelijken*. Vooral vestigen wij de aandacht op het door den heer V. OORDT gereleveerde feit, dat de uitdrukking *linie* in onze reglementen tot dusverre aanhoudend meer dan ééne beteekenis had, waaruit men de bedoelde telkens niet dan na veel moeite kan opsporen; spraakverwarring was daarvan dikwijls het gevolg. Aan dit bezwaar trachtten de schrijvers van het leerboek der tactiek, aan de Kon. Mil. Academie in gebruik, dan ook tegemoet te komen, door de tirailleurlinie en de soutiens te zamen aan te geven onder den naam *voorbereidingslinie* en de bataljonsreserve als *compagnieën der hoofdlinie*, vormende met elkander de eerste *gevechtlinie*, omdat door die uitdrukking het innig verband wordt aangegeven, dat tusschen de elkander volgende gevechtséchelons moet bestaan.

(1) Dit woord moet tot verwarring aanleiding geven voor ons allen; die gewoon zijn, bij het gebruik van *gestoten* en *verspreide orde*, aan het laatste woord een geheel andere beteekenis te hechten, dan die van den heer V. OORDT.

Overigens gelooven wij, dat het voor ons, die geen »millioenen-veldslag" zullen leveren en ons zullen moeten bepalen tot de detachementstactiek — al hopen wij ook in niet al te bescheiden stijl — niet wenschelijk is het begrip *grote tactiek* wederom in te voeren. Terecht zien wij sedert tientallen van jaren in onze leerboeken over strategie en tactiek de werkelijk bestaande schakel tusschen beide wetenschappen niet meer onderscheiden; evenmin bij BLUME, HOHENLOHE, VON HORSETZKY en tal van andere schrijvers van naam.

De Schrijver houde ons deze enkele opmerkingen ten goede. Zij zullen, naar wij hopen, geen schade doen aan onze warme aanprijzing van zijn verdienstlijken arbeid, waarmede hij het wapen der infanterie ten zeerste aan zich heeft verplicht.

Noemen wij alzoo het bewijs voor de noodzakelijkheid der invoering van een normaal-schema voor den aanval volkomen geslaagd, dan wil dat echter niet zeggen, dat wij zonder nader en ernstig overleg den zoozeer door den heer v. OORDT aangeprezen Franschen vorm aanvaard zouden willen zien.

In hoofdstuk V en volgende behandelt hij achtereenvolgens de jongste wijzigingen, die aan het Fransche reglement een geheel oorspronkelijk karakter verleen. Met aandrang vestigen wij de aandacht der lezers van dit tijdschrift op de lezenswaardige overdenkingen over *éclaircisseurs*, hunne verdeling over de onderdeelen van het wapen, hunne opleiding en bestemming. Terecht komt S. tot de conclusie: »er moet worden voorzien in dezen dringenden eisch des tijds."

Bladzijde 87 en volgende bevatten belangrijke beschouwingen over opmarsch, ontwikkeling, uitbreiding in breedte en diepte en over de beweging van de afdeeling, die tot den beslissenden aanval wordt aangezet, zoomede over het onderhouden van het verband en over de taak der verschillende gevechtsliniën. Op logische wijze toont S. aan, dat in de verdeling van de beschikbare troepen over de liniën, zooals het bindende Fransche reglement dit voorschrijft, geen ongemotiveerde reglementaire dwang kan worden gezien; de uitkomsten van een diepgaande, vergelijkende reglementenstudie staven Schrijvers meening.

S. bespreekt voorts in bijzonderheden de gevechtssorde van het bataljon en komt al zeer spoedig tot het voor de hand liggend besluit, dat ontwikkeling in den aanvang van geheele bataljons in ééne tirailleurlinie (MALACHOWSKI) voert tot eene bovenmatig groote frontuitbreiding, verbonden met een te geringe diepte; tot een vorm alzoo, die te eenenmale onbruikbaar is, omdat hij geen rekening houdt met de bezwaren, waarmede de aanval te kampen heeft.

Voorts verwerpt hij het gebruik der *soutiens* en wenscht, in navolging van de Fransche uitvinding, reeds van den aanvang af twee der vier compagnieën van het bataljon, elk voor zich in linie op één gelid te ontwikkelen, zoodra de bovengrens der middelbare afstanden (1000 M.) bereikt wordt.

De compagnieën van de hoofdlinie *blijven*, op open terrein, op *minstens* 300 M. van de tirailleurlinie verwijderd. S. rekent er op met die tirailleurlinie de hoofdvuurstelling te zullen bereiken (?) en haar dan eerst met geheele compagnieën of pelotons, sprongsgewijze naar voren gaande, te versterken.

Soutiens zijn voortdurend de kogelvangers van het voorste échelon en nemen, of men wil of niet, aan het vuur deel (zeker geen bewijs voor een krachtige gevechtdiscipline!). Hij acht de *soutiens*, tengevolge van het waarnemen der verliezen in de linie, vooral moreel niet in staat hunne taak te vervullen. Hun optreden in de linie leidt tot vermenging van onderdeelen, die men had kunnen voorkomen; voor het afslaan van tegenaanvallen zijn zij niet sterk genoeg, en,

al ware dit het geval, zoo zullen zij verbruikt zijn, zoodra dit van haar verlangd wordt.

Deze beschouwingen verdienen ernstige overweging.

Bij de bestudeering van *Scherpe tactiek* blijkt het, dat S. het een onge rijmd denkbeeld vindt om de tirailleurlinie het vuur te doen openen, ter wille der volgende échelons (die natuurlijk aanvankelijk veel gunstiger doelen voor het vijandelijk vuur vormen), omdat die échelons nu eenmaal dienen tot steun der tirailleurlinie en het dus logisch zijn zou, dat zij steunen en niet gesteund worden. Hij acht het »draaien in een vicieusen cirkel», als men meent, dat die linie aanvankelijk »meer een *beschermende linie* zijn moet, die het vijandelijk vuur tot zich en van de achtereenvolgende afdeelingen tracht af te leiden, en eerst nadat zij nader terrein heeft gewonnen een *strijdende linie* en dus eerst dan het zwaartepunt der gevechtshandelingen geheel naar haar verplaatst wordt.» S. ontkent alzoo de noodzakelijkheid, dat er een zekere wisselwerking tusschen de onderdeelen der gevechtsorde bestaan kan en moet; en dat, terwijl het doel toch voor allen uitsluitend is *gezamenlijk* den voet te zetten in de stelling van den verdediger, ten einde dezen de grootst mogelijke verliezen te kunnen toebrengen.

Dit bevreemdt ons te meer, omdat hij de zoozeer door hem versmade rol der tirailleurlinie toedenkt aan de éclaireurs; op blz. 97 heet het toch: »zoodra het vuur der éclaireurs niet meer voldoende is om het terreinwinnen der volgende afdeelingen (compagnieën!) mogelijk te maken.»

Het is ons dan ook minder duidelijk, dat de éclaireurs in staat zouden zijn geheele compagnieën in het verder voortgaan te steunen, terwijl de tirailleurlinie het oprukken der volgende afdeelingen niet zou kunnen of moeten beschermen. Ongetwijfeld zullen de soutiens verliezen lijden, doch wij meenen niet te mogen aannemen, dat het verblijven van gesloten bataljonsreserven op 1300—1500 M. van de vijandelijke stelling, welke door de tirailleurlinie tot op 1000 M. is genaderd, mogelijk zijn zal.

Behoudt men de soutiens, die in talrijke kleine afdeelingen worden gesplitst — groepen, hoogstens halve sectiën —, dan kan de bataljonsreserve op grooteren afstand achterblijven. Of het mogelijk zijn zal die reserve geheel aan het vuur te onttrekken, dat voor de linie bestemd is, betwijfelen ook wij, met het oog op de diepe spreiding van de gevechtsbundels; doch in elk geval meer dan met de Fransche methode.

Terecht zegt de Schrijver op blz. 11: »de aanvaller moet zorgen, dat de aanval zoo vlottend mogelijk blijft, want het moreel van den verdediger wordt versterkt, als hij ziet, dat de aanval door zijn vuur tot staan komt.»

Bij elke aarzeling, door den compagniescommandant waargenomen, moet de voorwaartsche beweging dan ook onmiddellijk gesteund worden door het invoeren van nieuwe krachten in de linie; alleen het bij de hand hebben van soutiens maakt dat mogelijk. Vermenging van onderdeelen eener zelfde compagnie zal toch wel geen ernstig bezwaar genoemd kunnen worden. Zijn de soutiens verzwakt of verbruikt, welnu, men vulle ze aan of vervange haar uit de volgende gevechtséchelons.

Wij kunnen ons den werkelijken kruisgang dier échelons naar de tirailleurlinie, waarin — zoolang het overwicht in vuur niet is verkregen — hun arbeid niet kan worden gemist, niet anders voorstellen dan door den overgangsvorm, dien wij gewoon zijn soutien te noemen.

De vrees voor verliezen moet niet overdreven worden, al schatten wij die niet licht. In ROHNE's zoeeven verschenen werk (1) komt trouwens eene bemoedigende zinsnede voor, als »eine für den Taktiker sehr wichtige Thatsache." »Die Lehre, dass die kleinkalibrigen Gewehre wegen der grosse Gestrecktheit ihrer Bahn dazu nöthigten, die Reserve weiter zurückzuhalten, gilt nur für die Ebene. Gerade die Gestrecktheit der Bahn gestattet in *welligem* Gelände, bei geschickter Ausnutzung desselben, diese hinteren Staffeln oft näher heranzuziehen als früher." Wel is het duidelijk, dat de »Wellen", door ROHNE bedoeld, niet onze schier onmerkbare terreingolvingen zijn; doch onze weilanden met hunne talrijke insnijdingen zijn, evenmin als onze heiden, glatte danszalen. Groepen, halve sectiën, die niets te doen hebben als zichzelf te dekken en zich gereed te houden om op het eerste sein zich te verspreiden en in de tirailleurlinie te snellen, vinden overal steun in het terrein.

De door den Schrijver op het tapijt gebrachte zaak is o. i. van zoo overwegend belang, dat haar onderzoek door de infanterie ernstig ter hand genomen moet worden. Voorshands kan ons de motiveering van de ontwerpers van het Fransche reglement niet bevredigen. De redenen, die daartoe hebben geleid, zijn de volgende (2):

1°. les soutiens ne sont pas à l'abri des feux dirigés sur la chaîne et subissent des pertes sans prendre part directement au combat.

Dat gevaar kan wel erkend, doch niet ontgaan worden; hetzelfde kan in verhoogde mate van de Fransche bataljonsreserve gezegd worden;

2°. la compagnie fractionnée échappe en partie à la direction immédiate du capitaine.

Eerst recht ontsnapt de compagnie aan de aanvoering van haren commandant, wanneer zij in ééne dunne lijn is opgelost en die commandant geen enkele afdeling in de hand heeft om haar dáár in den strijd te voeren, waar de oogenblikkelijke gevechtstoestand zulks eischt, omdat troepen, die eenmaal in de vuurlinie zijn ontwikkeld, zonder ruggesteun aan alle wisselvalligheden van het gevecht zijn blootgesteld;

3°. les subdivisions peuvent être placées sous les ordres des chefs inexpérimentées, qui ne sauront pas toujours les disposer convenablement et saisir le moment opportun pour les porter en avant.

Een normaal-schema kan nu eenmaal niet opgebouwd worden op de onbekwaamheid der onderaanvoerders. Of ons kader aan de hooge eischen, die men het zal moeten stellen, kan voldoen, is een andere vraag, die wij niet gaarne in een reglement ontkennend zouden willen beantwoorden. Zij stemt echter tot nadenken en wellicht tot meerdere inspanning en oefening. »Le moment opportun" moet trouwens de compagniescommandant bepalen, of hij, die de aanvoering van hem heeft overgenomen;

4°. l'entrée en ligne du soutien contribue au mélange prématuré des unités et nuit à la bonne exécution des feux de groupe.

De onmogelijkheid om de tirailleurlinie zoo noodig onmiddellijk te kunnen steunen, is o. i. een grooter euvel dan de vermenging van groepen eener zelfde compagnie. Goede infanterie zal die vermenging niet zonder noodzaak in het

(1) *Schieszlehre für die Infanterie*. 1896, blz. 65.

(2) *Règlement sur l'exercice et les man. de l'infanterie* (1894) I.

leven roepen, doch haar ook niet mogen vreezen, want juist in de meest spannende oogenblikken van den strijd is zij het minst te vermijden; dan treedt niet alleen vermenging in van groepen of sectiën eener zelfde compagnie, doch van compagnieën en bataljons, misschien wel van regimenten. Het is ons dan ook niet mogelijk, nu mannen van oorlogservaring en grooten naam, als VON SCHERFF en BOGUSLAWSKI de soutien-methode met krachtige betoogen blijven verdedigen, mede te gaan met het Fransche reglement, zoolang dit door zulke zwakke argumenten als die van het Avant-Propos wordt gesteund.

Wij zouden daarom niet gaarne beweren, dat de heer v. OORDT een »viciouse» richting is ingeslagen. Daartoe is zijn streven te ernstig, zijn zijne verdiensten te groot en is ons aller autoriteit te gering, omdat wij elkander niet zooals elders het »Immer das Bild der Kriegserfahrung vor Augen» kunnen toeroepen. Door gezamenlijke studie kan en zal het ons echter gelukken den vorm te vinden, dien wij allen gevoelen zoo dringend te behoeven.

Tijd en ruimte dwingen ons de inleiding van den arbeid van den Kapitein VAN OORDT bij de lezers van *De Militaire Spectator* te eindigen. Gaarne zouden wij in korte trekken de gronden hebben aangegeven, die de Schrijver aanhaalt tegen het vuur gedurende de beweging, met enkele woorden een indruk gegeven hebben van zijne beschouwingen over de vuursoorten der infanterie, enz.

Het bovenstaande zal echter voldoende zijn om tot het lezen van *Scherpe Tactiek* aan te sporen; het bestudeeren er van zal dan voor velen ongetwijfeld vanzelf volgen.

October '96.

H.